

**שיטת אדמו"ר הוזקו
בשיעור שתיה
לברכה אחרונה**

מתוך סידרת הקובצים **באטרא דבר חובה** ה'

SECTION IN ENGLISH ON REVERSE

נדפס בתרומותו הנדייבת של
איש ותיק וחסיד יקר ונעלמה,
ראש וראשון לכל דבר שבמצוה,
הרה"ת הר' משה ליב ומשפחתו שייחיו
נעש

שיעור שתיה לברכה אחרונה

בתוך הדברים מתבאר גם:
שיטת אדה"ז להשミニינו משמעות כפולה מדבריו

נדפס בתרומותו של
איש ותיק וחסיד יקר ונעלם,
התומך בנפשו ותורם מהוננו
לכל עניינו רבנו נשיאינו,
הרה"ת הר' מנחם מענדל ומשפחתו שיחיו
שניאורסן

פתח דבר

קובץ זה — "באטרא דרב" חוברת ה' — הוא החמישי בסידרת קובצים שבו מופיעים עיונים ובירורים בענייני הלכה, שנאמרו ע"י הרה"ג הרב יוסף ישע"ר ברוז שLIGHT"א, מרא דאטרא וחבר הבד"ץ של שכונתנו — שכונת הרבי, "כאן צוה ה' את הברכה" — בדברים שנשא בבית חינו (נ"ז 770) בלימוד הלכות החג לפני החג, או בכינויי התורה שנערכים בסמכות לימי החג.

בקובץ הנוכחי מתבאר שיטת אדה"ז בשיעור שתיה לברכה אחרונה. הפלפול והביאור בה נאמר בכינוי תורה שהתקיים בבית חינו, בקשר עם חגה"ש, ביום ח' סיון, אסרו חג השבעות, ה'תשע"ג. ונערך מחדש לתועלת הקוראים בקובץ שלפניהם.

יצוין, שבקובץ זה הושם דגש מיוחד לשינוי הדברים מבוארים ומוסברים היבט בלשון צחה וברורה, ובגנון קל ופשוט, ושיהיו מודפסים בדף נאה ומהודר, כדי שהיהו הדברים נוחים ונטקבים לקריאתם של כל הקהל של שכונתנו, בין אלו שהם מהובשי ביהם"ד שתורתם אומנתם, ובין אלו שהם בעלי עסק וקובעים עתים לתורה.

בתחלת הקונטロס ניתוסף סקירה קצרה ובה — עיקר תוכן של כל הקונטロס בקצרה, כדי שיוכל הקורא לרוץ בו ולקבל ממנו מושג כללי מהמתחדר ומתබאר בקונטロס. כך גם צורף בסוף הקונטロס תוכן קצר בשפת המדינה (באנגלית) כדי שהיהו הדברים מצוירים ומוגשים גם לקריאתם של קהל דוברי האנגלית של שכונתנו.

הקובץ נכתב ע"י הרנן"ש שי, ע"פ מה שרשם בשעתו מדברי המד"א שLIGHT"א וע"פ מה שהתכתב אח"כ עם המד"א כדי לברור וללבן פרטים רבים.

הערות והארות על הקונטロס יתקבלו באימייל beurim@gmail.com

דברי התורה שבקובצים אלו הם — כמטרתם — עיונים ובירורים בעניינים הנוגעים הלכה למעשה. ועם כל זה, הרי כدرכם של חסידים המחברים את תורה ربם, הושם בהם גם דגש ושימת לב מיוחדת על הבירור וליבור בענייני הלכה שבדברי רבותינו

נשיאנו. וגם זה הוא מהמטרות בהוציאתם לאור של קונטראסים אלון, כדי להויסיף
חיות בלימוד ובירור דברי רבותינו נשיאנו.

לכן כאן המקום לציין ולהציג את גודל המעלה והחשיבות שבבירור ולבון דברי
רבותינו נשיאנו בכלל, ובימינו אלה בפרט:

כى הנה כידוע, אחת מיסודות ההתקשרות לרבותינו נשיאנו הוא ע"י לימוד תורתם.
ומובן שלימוד זה ראוי שיהיה — כדרכו של קניין התורה — ע"י עיון ויגיעת השכל
היטב מתוך כלים ורחבים של ח"ד דוקא כדי לתפוס ולהשיג, ולהבין ולהכיר את
עומק אור הנפלא שבדבריהם.

והנה, עניין זה נכון בכל התקופות ובכל הזמנים. אך יש להעיר על החשיבות
וההכרה בכך בימינו, אשר גדול הוא פ"י כמה:

בימינו, כשהנמצאים בעקבות דמשיחא, בחושך הגלות, חושך כפול ומוכפל, ועינינו
כלות כל היום, ורצוננו לראות את מלכנו, ומאידן, מתרבות הספיקות והשאלות
היתכן ועד מותי, הנה, כהקדמה לזה — בתרו הקדמת רפואי — למכה — צריין שיהיה
הعيון וההתבוננות בדברי רבותינו נשיאנו כדי להבין ולהשיג, ועוד עיקר — לראות
ולהכיר² העצות וההוראות³ (ובכלל — הדרכה והכוונה) שהניחסו לנו בדבריהם.
כלומר: היוות שרווי ישראל לא יעזו את צאן מורייתם, בזודאי נתנו לנו בדבריהם
כל הדרכה והכוונה הנדרשת איך להתגבר ולהתעלות על כל המニアות ועיכובים
שע"י המצב של ימיינו, ועד כדי להביא משיח צדקנו בפועל ממש.

ומצדנו מוטל علينا, לחדש את הבנה וההשגה בדברי תורה, בבחינת הליכה
אמיתית שלא בערך כלל⁴ להבנה והשגה שהייתה לנו עד היום (וכדוגמאות שהובאו
על כך בשיחות קודש: כמי שניעור משנתו⁵, וכתיקוק שנולד מחדש⁶) כדי שנשיג
ונשכיל מדבריהם את הדרכה והכוונה, ואת הדרך אשר נעה בה כדי להביא
בפועל את משיח צדקנו.

מובן שכל זה הוא ע"י הלימוד והגייעה, יגעת ומצאת תאمين, לחדש חידושים בתורה
בכלל, ובדברי רבותינו נשיאנו בפרט, כהכנה וטימה והתחלה⁷ ל"תורה חדשה מאותי
תצא" ע"י "מצאתי דוד עבד", ועוד עיקר — תלמוד מביא לידי מעשה, להמשיך
התחדשות או רזה בתוכנו, בהתחדשות החיים⁸ בקיום התומ"ץ בפועל, ובקיים עצות

(1) משיחת ש"פ בלק תנש"א.

(2) משיחת ש"פ ויוצא תשנ"ב.

(3) משיחת ש"פ שופטם, תנש"א.

(4) משיחת ש"פ לך תשנ"ב.

(5) משיחת ש"פ תולדות, תשנ"ב.

(6) משיחת ש"פ תולדות שם.

(7) משיחת ש"פ וישראל, תשנ"ב, קון י"ט כסלי תשנ"ב.

(8) משיחת ש"פ תולדות שם.

והוראות רבותינו נשיאינו בפועל, כדי להביא גאולה האמיתית והשלימה בפועל. וכדברי הרבי⁹ שהעובדת בימינו היא "עבדות המוחין", דהיינו לקיים החוב של "לאפשה לה ע"י שמחדים חידושים בתורה.

ובלשן הרב¹⁰: "ההוראה למשה בפועל שהזמן גרמא היא בהכנה (מעין ודוגמא — ומביאה בפועל ממש) לקיום העוד" תורה חדשה מأتית תצא". ובפשטות — התחדשות והוספה בלימוד התורה מותוק חיים ותענוג עד שמחדש חידושים בתורה, הן בנווגע לעצמו, הן בנוגע לפועלה על הזולת, "העמידו תלמידים הרבה", CIDOU ש"כ¹¹ איש ישראל יכול לגלוות تعالומות חכמה ולהחדש שכח חדש בתורה, הן באגדות הן בנטלה הן בסתר, כפי ביה"ר שרש נשמותו, ומוחיב בדבר".

עיקר גדול בעניין חידושי תורה, הוא חידוש ההלכות שבתורה¹², דהיינו לחדש "הלכות אין מספר", וכפס"ד אדרה ז בהל' ת"ת¹³ "כשיג딜 בחכמה וירבה בה מאוד כו" יפנה כל ימיו כו' לחדש חידושי הלוות ובות לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו".

והנה מי ששם עין עיננו לפלפוליו וביאוריו של המד"א שי', יכול להיעיד על כוחו בהמצאה הצעה והסבירה, בbijoor סוגיות חמורות בש"ס ובבירור שמעתתא אלבאה דהילכתא, ועל כל זה, מסירתו ונתינתו המיוחדת לבור ולבן דברי רבותינו נשיאינו.

בהתאם לכך, וע"פ דברי הרבי (המובאים לעיל) שיש להוסיף בלימוד התורה במטרה כדי לחדש בתורה, ולפעול בה זם על הזולות בבחינת "העמידו תלמידים הרבה" — יצא לאור קובץ זה, כדי שייהיו חידושי תורה שבקובציים אלו מוצעים ומוצאים ללימודם ולקראתם של תושבי שכונתנו, שעיל ידם יתעסקו בחידוש הלוות ובות, וגם יתעוררו להתעסק בבירור וליבור דברי רבותינו נשיאינו.

ויה"ר, שע"י ההוספה בלימוד התורה וחידושי תורה מותוק התחדשות החיים בלימוד התורה, נshall ונסיג את הדרך איך להגיע לחידוש האמתי והעיקרי — להעתלות על כל ההצלחות והבלבולים של ימינו ולהביא בפועל את משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה, ותיכףomid ממש.

מי התשלומין לחגא"ש ("זמן מתן תורה לנו"), ה'תשע"ו

שנת הקהיל

איגוד אברכים

(9) משיחת ש"פ לך לך תנש"ב. ועי' בכ"ז סה"ש תנש"א ע' 561 ועי' 597.

(10) סה"ש תנש"א שם ע' 597.

(11) תנאי אנגר"ק סכ"ו (קמה, א).

(12) קונטרס תורה חדשה מאתiT תצא, תנש"א, הדרך על מס' ברכות ומועד קטן, תנש"ב.

(13) פ"ב ס"ב.

הקדמה קצרה

על המתbaar בקונטראס אודות שיטת אדה"ז להשミニו משמעות כפולה מדבריו

בקונטרס שלפנינו, מתbaar הדין בשיעור שני' לברכה אחרונה על משקם.

ברם בתוך הדברים מתגלה ומתרALAR גם, שיטה מעניינת של אדה"ז בכתיבת ההלכה בשו"ע שלו.

הצעת העניין כך הוא: ידועים דברי אדמו"ר האמצעי בהקדמה לשו"ע אדה"ז, שלימוד ההלכה בשו"ע אדה"ז כדבוקו הוא ע"ז הלימוד תחילתה בדברי הפוסקים והטושו"ע שלפני אדה"ז.

ע"פ דברים אלו, מובן גם כן, שלימוד דברי הפוסקים מועיל, לא רק עבור הבנת ההלכה על בוריה, אלא גם, שעצם הוראת ההלכה בשו"ע אדה"ז מתגלה לפעמים רק ע"י לימוד תחילתה בדברי הפוסקים שלפנינו.

זהו, שע"י העיון בדברי הפוסקים שלפני אדה"ז, מתגלה איך שאדה"ז משミニו, בהבלעה בצחות לשונו, הוראה להלכה, שלא היה הלומד מבחין בה אילו לא היה לומד את דברי הפוסקים שלפני אדה"ז.

והענין בהזאת כך הוא, כי הוראה זו אינה מעיקר ההלכה, ולכן היא אינה מיועדת לכל לומדי השו"ע. משום כך הובילו אדה"ז בצחות לשונו, כך שתהא מובנת רק לאלו שלנים בעומקה של ההלכה, שיבחינו בה ע"י הלימוד בדברי הפוסקים שלפנינו.

שיטה זו מוכחת מדברי אדה"ז בכ"מ, אך הוא מתגלה ומתרALAR בסוגי שלפנינו באופן בולט, בדיון בשיעור שני' לברכה אחרונה.

תוכן קצר

שיטת אדה"ז בשיעור שתיה לברכה אחרונה

א. נחלקו הראשונים, מהו שיעור השתייה שהחיבב אחרי ברכה אחרונה. יש דעה שאומרת שהשיעור הוא רביעית, ויש דעה שאומרת שהשיעור הוא צ'זיט.

המחבר בש"ע כותב, שכדי למנוע משאלת וספק בחיוב ברכה אחרונה, יש להיזהר לכתילה שלא לשנות משיעור צ'זיט עד רביעית. זאת אומרת, הרוצה לשחות, או שיטה פחת משיעור צ'זיט, או שיטה **שיעור רביעית ולמעלה**, אבל לא ישנה משיעור צ'זיט עד רביעית.

והנה המחבר כותב **שבין** יש להיזהר שלא לשנות משיעור צ'זיט עד רביעית, ואני מזכיר בדבריו כלל על שאר משקימים. אבל המגן אברהם כותב, שכונת המחבר היא באמת על כל המשקימים (ומביא מקורות לכך מכמה ראשונים), ומ"ש המחבר יין לאו דווקא. כי בשיעור השתייה לברכה אחרונה אין סיבה כלל לחלק בין יין לשאר משקימים, א"כ בשם שיש להיזהר משתייה צ'זיט עד רביעית **בין** כך יש להיזהר בכל המשקימים.

רובם ככלם של הפוסקים נקטו בפשטות בדברי המגן אברהם, שזה שהמחבר כותב יין הוא לאו דווקא, וכוננותו באמת על כל המשקימים.

אבל אדה"ז בסידור (בסדר ברכה"נ) מביא את לשון המחבר שיש להיזהר **בין** ואני מזכיר מאומה על שאר משקימים. והדברים תמווהים!

ב. והנה יש מונענה שבה כותב הרבי, שזה שאדה"ז מביא לפעמים את דברי המחבר או הרמ"א ואינו מביא את פירושים של הט"ז והמג"א. כי הרי אדה"ז מביא את גוף דברי המחבר או של הט"ז והמג"א. א"כ יש לפרש בכוונת דברי אדה"ז את אותו הפירוש הרמ"א, א"כ יש לפרש בכוונת דברי אדה"ז את אותו הפירוש שכתבו הט"ז והמג"א לדבריהם של הט"ז והמג"א **בפירוש — ואינו** מביאם, ע"ז כותב הרבי **ש"שצע"ג** הטעמים והכללים בהזה.

לפי מונענה זו י"ל גם בעניינו, שזה שאדה"ז מביא את לשון המחבר שיש להיזהר משתיית צוית עד רביעית **בין**, כוונתו באמת — **כמ"ש** המג"א בדברי המחבר — על **כל** המשקדים.

ברם הגרא"ח נאה כותב, שלפי שיטת אדה"ז, בשאר משקדים אין צורך להיזהר משתיית צוית עד רביעית — **שלא** בדברי המג"א.

הרי לפניו ב' דרכים איך לפרש דברי אדה"ז, ויש לבירר איך יש לנוהג למעשה.

ג. ויש להעיר על חומר השאלה שמסתעף מזה — ב' עניינים:

א) בשים לב ששיעור צוית הוא שיעור קטן וצער, כך שע"ד הרגיל קשה יהיה לאדם להגביל שתיקתו לשיעור **פחות** מכזית, א"כ באם נאמר שבכל המשקדים יש להיזהר שלא לשთות משיעור צוית עד רביעית, ייצא שכמעט שלא יוכל האדם לשთות משקה כל עוד שלא ישתה **רביעית**. היוצא מזה הוא, שאדם הרוצה לשთות טיפת משקה בzeitigנו, יctrיך להחמיר על עצמו שלא לשתות כלל מחשש אולי יפגע בשיעור הczיות. וכובן שהחוمرة בזה די ממשמעותית.

ב) עוד חילוק יש בהזה בוגנע לשתיית חמימים כמו תה וקפה וכמ"ש בפנים הקונטרס.

ד. ונראה לומר בהזה, בהקדים מה שמצאנו ממשמעות קצר בדרכי אדה"ז במ"א (עי' פנים הקונטרס) שמעיקר הדין אין לחוש כלל לדעה שסוברתSSHיעור השתייה הוא בכזית. ע"פ דברים אלו יש מקום להניח שאדה"ז סובר רק **בין** יש להיזהר משתיית צוית עד רביעית ולא בשאר משקדים — מטעם שיתתברר להלן.

כ"י הנה יש דעות שסובבות שברכה الأخيرة (מעין ג') שעל ז' המינים היא מהתורה, ויין הוא הרוי בכלל ז' המינים, נמצא שלפי דעתו אלו, הברכה الأخيرة שעל יין היא מהתורה. א"כ י"ל שימוש כך יש להיזהר ביבין יותר מאשר משקדים, משום דעתו אלו שסובבות שהברכה الأخيرة שעל יין היא מהתורה.

בפרטיות יותר: אף שהעיקר להלכה הוא שברכה الأخيرة על יין היא מדרבנן, אעפ"כ משום חומר החיוב שיש דעת שסובבות שהברכה الأخيرة שלו היא מהתורה, הרוי גם לדין שהוא נוקטים להלכה שברכה الأخيرة שלו היא מדרבנן, יש לנו להחמיר בספיקו כמו בספק של תורה.

ואנו מצאנו כך בדברי ה פוסקים בכ"מ, שהחמיירו בספק ברכה الأخيرة שעל ז' המינים כמו בספק של תורה (משום טעם זה שיש דעת שסובבות שחובי ברכה الأخيرة שעל ז' מינים הוא מהתורה), א"כ מובן שי"ל כך גם בעניינו בברכה الأخيرة שעל יין.

[ואף שהמדובר בעניינו הוא שששתה יין פחות משיעור שביעיה, כך שבנידון שלנו לכל הדעות הברכה الأخيرة היא מדרבנן, הרוי מצאנו בדברי הפוסקים שהחמיירו בספק ברכה الأخيرة שעל ז' מינים — משום דעתו אלו שסובבות שחובי הברכה הוא מהתורה — גם כשאוכל פחות משיעור שביעיה, א"כ מובן שי"ל כך גם בעניינו (בברכה الأخيرة של יין).]

ה. והנה ביאור זה לחלק בין יין לשאר משקדים הוא ביאור המתקבל, אבל יש בו בעיה. כי לפי ביאור זה יוצא שאדה"ז חולק על המג"א ועל רובם ככלם של הפוסקים, וקצת קשה לומר כן.

לכן נ"ל, שאדה"ז אינו שולל את דברי המג"א.

והעניין הוא, כי י"ל שאדה"ז נתן מקום **לב'** פירושים בדבריו. זאת אומרת, אדה"ז כתב את דבריו בכוונה תחילתה באופן שיוכלוeparshah בדרכיו ב' פירושים: פירוש אחד **כפשוטו** — כמו"ש לעיל — שרק **בין יש להחמייר;** ופירוש שני **שלא כפשוטו** — וכדברי המג"א — שגמ בשאר משקדים יש להחמיר.

比亚ור הדברים: אדה"ז סובר (כנ"ל) שהעיקר להלכה הוא משיעור

השתיה לברכה אחרונה הוא רבייעית. לכן סובר אדה"ז שבשאר משקם (שהיוב ברכה האחרונה שלהם הוא מדרבן **לכל הדעות**) אין להטיל ולחייב את המכון שיזהר משתתיית צוית עד רבייעית, כי אין להטיל על המכון **שיחמירו** על עצם בספק דרבנן. לכן סתם אדה"ז את דבריו בדברי המחבר שרק **בין יש להיזהר**.

אך מאידך אדה"ז גם **לא שלל** את דברי המג"א לגמרי, כי בעיקר שיעור השתיה אין חילוק כלל בין יין לשאר משקם, א"כ כשם שיש להחמיר בין קר יש להחמיר בשאר המשקם, لكن נתן אדה"ז גם מקום שיפרשו בדבריו בדברי המג"א, כדי שהיודע את דברי המג"א יוכל לפреш באמת בדבריו של אדה"ז — **כפירוש המג"א בדברי המחבר.**

ג. **ויש** להוסיף ביאור בדרכים, בהקדמת הביאור בשיטת המג"א ושאר הפוסקים שסוברים שיש **להחמיר** בשאר משקם. אשר לכארה אי"מ בזוזה, מהי הסיבה **להחמיר** בשאר משקם, הרוי חיוב ברכה האחרונה (בשאר משקם **לכו"ע**) הוא מדרבן, וספק דרבנן **לקולא**, א"כ מודיע **יש להחמיר**.

והנה הביאור זהה בפשוטות הו, ע"פ דברי הפוסקים שכ כתבו, זהה שאומרים ספק דרבנן **לקולא** היינו רק אחריו שהוא נקלע למצב של ספק, אז יוכל האדם להקל בספק זה שנמצא בו אם האיסור הוא מדרבן. אבל אסור על האדם שייכנס לכתילה למצב הספק **בכדי להקל בו אפילו באיסור דרבנן.**

עפ"ז י"ל, שמעטם זה כתבו המג"א ושאר הפוסקים להחמיר גם בשאר משקם, כדי שלא יהיו נכנסים לכתילה למצב של ספק בחיוב ברכה אחרונה **שמדרבן**.

קר י"ל בשיטת המג"א*. אבל יש מקום לומר שאין סברות מוכחת. כי יש לומר, שבברכה **אחרונה** לא שייך מעיקרא כל הבעי' והחשש של כניסה לבית הספק, כמו שתתברר.

כי הנה על ברכה **ראשונה** (שלפני האכילה), מצאנו בחו"ל שאמרו שכ להנאה מעווה"ז بلا ברכה כאילו **הנאה מקדשי שמיים**. מדברי חז"ל אלו מובן, שהאוכל بلا ברכה ראשונה הוא כאילו עובר על **איסור** (דרבן) של הנאה **מקדשי שמיים**.

*) להלן יתבאר שוגם המג"א שיתו בשיטת אדה"ז.

לפ"ז מובן, שכשיש שאלה וספק בברכה ראשונה, אסור להקל ולאכול לכתהילה **בלא** ברכה על סמך ההיתר של ספק דרבנן **לקולא**, כי באכילה זו יש עניין של איסור, ואסור לכתהילה להיכנס למאכְבֵּשׁ של — ספק — איסור **כדי להקל בו**.

אך כי' בברכה ראשונה. אבל ברכה אחרת אין לומר שחל איסור על האכילה אם אינו מברך אחריה, שלפ"ז מובן, שהזה שאמרו חז"ל שהאוכל **בלא** ברכה הוא כאילו נהנה מקדשי שמיים, מדובר על ברכה ראשונה **ולא** על ברכה אחרת, א"כ יוצא, שבברכה אחרת אין יש רק חיוב על האדם לברך, אבל אין איסור על אכילתתו אם אינו מברך.

לפ"ז, במצב של שאלה וספק בברכה אחרת, אין **לאיסור** את האכילה משום הספק **שיתעורר אח"כ** בברכה אחרת, כי באכילתתו אין איסור, ועל הספק **שיתעורר אח"כ** — **יל ספק** דרבנן **לקולא**.

ע"פ דברים אלו, ובצירוף עניין המוזכר לעיל שקשה להגביל את האדם שיזהר בשתייתו לשותות דזוקא שיעור פחות ממצית, י"ל, שלכן לא כתוב אדה"ז על זהירות שתיית צזית עד רביעית בשאר משקדים, כי אין להחמיר על ההמון שלא ישתו משיעור צזית עד רביעית, מאחר שטעיקר הדין ספק דרבנן הוא **לקולא**. משא"כ בין יש להחמיר, כי בין יש סרך חiyab מהתורה.

اعפ"כ, מайдך, יש מקום להחמיר גם בשאר משקדים. והיינו כמו"ש לעיל, כי בעיקר שיעור השתי' אין חילוק כלל בין יין לשאר משקדים. لكن נתן אדה"ז מקום שיפרשו בדבריו גם בדברי המג"א, כדי שהלומד את דברי המג"א אמן יוכל לפרש כך גם בדברי אדה"ז.

ז. **ויל** שבאמת כך היא גם שיטת המג"א עצמו.

כי הנה המג"א כתוב את דבריו — ש"ה"ה בשאר משקדים" — בדיני שתיתת יין (בסי' ק"צ) ולא בדיני שתיתת **שאר משקדים** (בסי' ר"י). ולכוארה מן הנכון היה שיכתוב את דבריו אלו (או שיזכיר לכך"פ על דבריו אלו) גם (בסי' ר"י) בדיני שאר משקדים.

ולכן נ"ל שהmag"א כתוב את דבריו רק כפירוש **לדעת** זו שמביאה המחבר, וכוונתו לומר, שע"פ דעתה זו שמביאה המחבר יש מקום

להחמיר כך גם בשאר משקימים. אבל **למעשה** גם המכג"א סובר שאין להטיל על כולם שיחמירו בשאר משקימים. لكن **במקום** של הלכה זו — בדיני שתיתת שאר משקימים — לא הזכיר המכג"א על חומרה זו כלל.

ע"פ דברים אלו יוצא, ששיטת אדה"ז היא בעצם **דבריהם עצם** של המחבר והמכג"א.

תוכן הפרקים

פרק א. שאלת בעניין השתי מושיעור כזית עד רביעית

פרק ב. דברי אדה"ז והשאלה בהם
א. דברי אדה"ז ושיטתו של הגרא"ח נאה.

פרק ג. הנפק"מ בעניינו
א. בעניין השתי פחות מרבייעית * ב. בעניין שתית חמימים

פרק ד. עיון בדברי אדה"ז במקומות אחרים וסבירות מחברי זמננו

א. דברי אדה"ז בדיון שתית משקדים לפני הסעודה * ב. דברי אדה"ז בדיון יין פוטר שאר משקין * ג. דברי אדה"ז בדיון קידוש במקום סעודה * ד. סבירות מחברי זמננו

פרק ה. שיטת אדה"ז בשאר משקדים

פרק ו. שיטת אדה"ז ביין

פרק ז. יישוב דברי אדה"ז ומסקנא להלכה

א. אדה"ז נותן מקום לבי פירושים בדבריו * ב. שיטתו של אדה"ז היא גם שיטתו של המחבר והמג"א * ג. בדיון ה策ות.

השלמה: ספק ברכות להקל והחילוק שבין ברכה ראשונה לברכה אחרונה

פרק א.

שאלת בענין השתי' משיעור כזית עד רביעית

השאלה:

בשו"ע כתוב, שיש להיזהר שלא לשנות יין משיעור כזית עד רביעית. השאלה שלפנינו היא, האם זהירות זו – שלא לשנות משיעור כזית עד רביעית – שיכת רק **בין** או גם **בכל**שאר המשקדים. ביאור השאלה בפרטיות יותר:

הלכה פשוטה היא, שהשיעור לברכה אחרונה על **אוכל** הוא "כזית". אבל **בשתי'** יש מחלוקת: יש דעה שאומරת שהשיעור הוא **רביעית**¹, ויש דעה שאומרת שיש בה ספק אם השיעור הוא רביעית (כנ"ל) או שהשיעור הוא **כזית**².

טעם הספק לפי דעתו השני היא, כי יש ספק אם להשווות שת' לאכילה, שאז יהיה שיעורה בכזית (כמו אכילה), או שיש לשתי' דין בפני עצמו, כי כיוון שדרשו חז"ל (ברכות מט, ב) "ושבעת זו שת'", צריך שישתה כשיעור שביעה, שהוא ברביעית דוקא.

ע"פ דברים אלו כותב המחבר בשו"ע³, **שבין** יש להיזהר שלא לשנות משיעור כזית עד שיעור רביעית כדי שלא להיכנס לשאלת ספק בחיבור ברכה אחרונה.

1) רמב"ם הל' ברכות פ"ג ה"ב.

2) תוס' המובא להלן.

3) או"ח סק"צ ס"ג. שם סדר"י ס"א. והוא ע"פ דברי הרא"ש ברכות מ"ט ע"ב. ועי' מחצית השקלה על מג"א שם (ס"י ק"צ ס"ק ד' וס"י ר"י ס"ק ה).

והנה, בדברי המחבר כתוב **שבין יש להיזהר**. אבל המגן אברהם⁴ כותב שכונת המחבר היא באמות על **כל** המשקדים. כי הספק בשיעור השתי' לברכה الأخيرة הוא בכל המשקדים בשווה [ע"פ הסברא בשיעור השתי'] הוא כמו **שיעור אכילה, כנ"ל**, וא"כ כשם שיש להיזהר בין משתית צוית עד רביעית, כך **יש להיזהר גם בכל המשקדים**.

אך הנה בסידור (בסדר ברכת הנחנין⁵), מביא אדה"ז דברי המחבר שיש להיזהר **בין משתית צוית עד רביעית**, ואינו מביא דברי המגן"א שכך הדין **בכל המשקדים**.

עפ"ז יש לעניין, לדין שאנו פוסקים בדברי אדה"ז בסידור, האם עליינו להיזהר משתית צוית עד רביעית בשאר משקדים או רק בין.

ויש להעיר על חומר השאלה, בב' פרטימ המסתעפים מזה:

א) בשים לב שכזאת הוא שיעור קטן (כמ"ש להלן), באם נאמר שגם בשאר משקדים **יש להיזהר משתית צוית עד רביעית**, יצא שכמעט שלא יכול האדם לשנות טיפת משקדים אם לא שיטה שיעור שלם של רביעית, וכמוון שהחומרא בזה די ממשמעותית.

ב) עוד יש נפק"מ לעניין שתית חמים כמו תה וקפה, כמו שיתבאר להלן.

(4) סק"צ סק"ד.

(5) ריש פ"ח. ועי' שו"ר סי' ק"צ סעיף ו'.

פרק ב.

דברי אדה"ז ושיטתו של הגרא"ח נאה והשאלה בהם

א. תשובה:

בסדר ברכה^ג, כותב אדה"ז,

וז"ל⁶: "ברכה אחורונה בין של אוכלין בין של משקין צריכים שיעור, שאין מברכין אותה אלא אם כןأكل כשיעור הרואין להיות נקרא אכילה או שתה כשיעור הרואין להיות שתיה, ואין אכילה פחותה מכזית, ואין שתיה פחותה מרביית הלוג. ויש מסתפקים בברכה אחורונה של יין אם מברכים אותה על כזית. וטוב להיזהר שלא לשנות אלא פחות מכזית או רביעית. אבל בדיעד שכבר שתה כזית ואין לו כדי רביעית אין צריך לברך אחריו".

ע"פ דברי אדה"ז אלו (שכתב שהספק בשיעור שתיה לברכה אחורונה הוא בין), כותב הגרא"ח נאה⁷, שלפי שיטת אדה"ז בשאר משקים אין צורך להיזהר משתית כזית עד רביעית.

ב. שיטת המג"א והפוסקים שהמחבר נגיד אחריו לשון התוס'

ויש לעיין בדבר:

כى הנה דברי אדה"ז הם העתק (כמעט מילה במילה) מלשון המחבר בשו"ע⁸,

6) בתחילת פרק ח'.

7) קצות השולchan בבדה"ש ס"נ ט סק"ג. וכבר קדמו בליקוטי מהרי"ט על סדר ברכה^ג לאדה"ז שם.

8) שו"ע ס"י ר"י ס"א.

וז"ל המחבר: "יש מסחפקין .. בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותו על כזית, لكن טוב להיזהר שלא לשותות פחות מזויה או רביעית",

והרי המגן אברהם כותב על דברי המחבר⁹, שם"ש המחבר יין הוא לאו דוקא, אלא כוונתו באמות על כל המשקדים.

וז"ל המגן¹⁰: "זהה בשאר משקין יש ספק (הג"מ פ"ג ומרדי פרק כ"מ ד"מ¹¹)."

ולכואורה, טעמו ונימוקו של המגן¹² הוא¹³, כי מ"ש המחבר יין, הוא משומש שהמחבר נגרר אחר לשון התוס' (שהתוס' הם בעלי הדעה שאומרת שיש ספק בשיעור שתיה¹⁴ לברכה אחרונה אם הוא ב仄ית), והתוס' הרוי כתבו בדבריהם יין,

וז"ל התוס'¹⁵: "ולענין שתיה" נראה שմברכין על כזית יין על הגוף ועל פרי הגוף",

והנה הטעם שהתוס' כתבו בדבריהם יין, הוא משומש שהתוס' סוברים שעיל שאר משקין לא צריך שיעור כלל לברכה אחרונה. כי שיטת התוס' היא¹⁶

ואדרבה, בלשון השו"ע מוגדש יותר לכאו' שהספק רק על יין, כיון שלפנ'ז הזכיר גם גם שאר משקין ("פחות מרוביעית בין מיין בין לשאר משקון"), וכמשמעותו אח"כ נקט יין בדוקא.

וא"כ, אם בפי' דברי השו"ע כתבו הארכונים שהכוונה לשאר המשקין ג'כ, כש"כ בלשונו אדה"ז. 9) בס"י ק"צ ס"ק ד. וכן ממשמע בלבוש ס"י ק"צ ור"י שם, אך הוא מבאר הספק באופן אחר (ומי-חדש לגמרי) שלא כדברי המגן¹⁷ ואשליא כמשמעות דברי הראשונים בסוגיא זו, עי"ש.

10) וכן עולה מדברי עוד הראשונים: האגור סי' רצ. ארחות חיים ברכות סיכון כת. ריקאנטי סע"ח. מטה משה. ועוד. וכ"מ מסתימה לשון אבודרם (הלהי ברכות שער ה), שלאחר שכתב שהתוס' נסתפקו ביין, מסיים בסתמא: טוב לאדם שלא לאכול ברי' שאין בה כזית לבדה ושלая לשותות אלא או פחות מזויה או רביעית מפני הספק.

11) וכ"כ גם בס' מאמר מרדכי. ועוד.

12) סוכה כו, ב, ויום עט, א, ד"ה ולא בירך.

13) בעל המיכוא בתוס' הוא הרוי (ראה תוד"ה הרב נאייר - ברכות מט, ב (הובא להלן) וברא"ש שם), והרוי סובר (שם לט, א תוד"ה בצר וברא"ש שם) שכדי לברך בורא נפשות לא צריך שיעור כלל.

ועפ"ז מדויק שב' הפרטים, שבורא נפשות א"צ שיעור, והספק בשיעור ברכה אחרונה בין,

שכדי לברך בורא נפשות (בין על אכילה ובין על שחית) לא צריך שיעור, ומשום כך כתבו התוס' בדברייהם ייון, כי על יין שמברכים מעין שלוש צריך שיעור, אבל שאר המשקדים עליהם בורא נפשות לא צריך שיעור.

אבל לפי ההלכה שנפסקה בשו"ע שם לבורא נפשות צריך שיעור¹⁴, אין סברא לחלק בין יין לשאר משקדים (ולומר שرك **ביין יש להיזהר משיעור כזית עד רביעית ולא בשאר משקדים**), כי בענין השיעור לברכה الأخيرة אין חילוק כלל בין יין לשאר משקדים. لكن כתוב המג"א על דברי המחבר שכונתו באמת על כל המשקדים¹⁵.

וכך כתבו רוגבם ככלום של הפסיקים¹⁶, שבעניין השיעור לברכה الأخيرة אין

הובאו בתוס' בהמשך אחד.

14) ולהעיר ששיעור התוס' שלبورא נפשות לא צריך שיעור לא הובאה כלל בשו"ע, גם לא בתור ייון.

15) ואולי ייל בלשון השו"ע "יין", דרבותא נקטו, שאפילו בין - שי"א שחיובו מה"ת (ראה لكمן בפנים בארכונה) - אין לברך בשיעור כזית לחוד, ויש להחמיר ולשנות רביעית.

לאידך, ייל להיפך, שביין סברא לומר שהשיעור ברבעית דוקא (ולא בכזית), כיון שהסבירו לברך רק ברבעית הוא מכרא "ושבעת",DDRUSHIN לה שבעת זו שת", ושיעור שביעיה ברבעית. והרי יי"א שזו שת"י שיר רק בשותי מז' חמינימ (ראה הננסן אצלנו בהלכה יומיית אות תקב).

ועפ"ז מתחזקת הקושיא דלהלן בפנים, בהשماتת אדה"ז ע"ד הספק בשאר משקין, דדרביה, בשאר משקין יותר מסת婢ר לומר ששיעורו בכזית.

16) נוסף לדברי הראשונים שלא חילקו בדבר, כנ"ל (בහערה 10), ומהם: של"ה (שער האותיות כלל ד בסופו) "אין סברא לחלק בענין זה בין יין לשאר משקין", קי"ש"ע (ס"נ נא שע"ב), משנ"ב (ס"ר ר"ס"ק י'), ובשעה"צ שם בשם אחרונים.

ולהעיר, שבספר מגדים (מושב"ז סי' ס"ק ג') כותב בשאר משקין יש מקום להחמיר יותר מיין, כי בשאר משקין יש ספק ספיקא, ספק אם צריך שיעור לברכה الأخيرة (כדעת ר"י הנ"ל), ואם צריך שיעור - ספק שהוא מספק כזית (ועי פמ"ג בفتיחה להל' ברכות ס"ק ד' (ובכל"מ) אם ספק ספיקא להקל מועיל בברכות. וכבר הארכינו בכ"מ בדעת אדה"ז בזה. ואכ"מו).

בשו"ת קול אלilio (לבן דורו של החיד"א) כותב שהספק הוא רק ביין, אך בס' מעת מים סי' כ"ה סק"ו, מישג עלייו וכותב שהוא היפך לכל דברי הראשונים.

בשולחן הטהור (להרה"ק מקאמאורה) סי' ר"י ובפ"ז זר הזב שם כותב שהספק הוא רק ביין, אבל אין מביא שום מקור לדבריו. וראה גם מוש"כ בספרו בס"י קצ"ס ב.

בהגדה מעשה נסים לבעל דרך חיים (ס"ר ריח ס"ק כ) כותב ייון, אך במק"א (ס"ר רטז סק"ד) כתוב שה"ה בכל משקין. [אכן, ייל שכונתו (בס"ר רטז) שבכל המשקין צריך להחמיר ולשנות רביעית

חלוקת כלל בין יין לשאר משקים¹⁷ וכן בכל המשקם יש להיזהר משחתית כזית עד רביעית.

עפ"ז צריך עיין גודל אין אפשר להחזיק בדברי הגרא"ח נאה שכותב שכונת אדה"ז היא רק על יין בלבד כאשר ע"פ פשوط ההלכה אין שום חילוק כלל בין יין לשאר משקם.

ג. המענה של הרב

והנה באמת הגענו בזה לחקירה כללית בהעתקת אדה"ז דברי הפוסקים שלפנינו, כמו לדוגמה כמשמעותם דברי המחבר או הרמ"א ואינו מביא פירוש הדברים שבט"ז ומוג"א, האם יש לד"ק מכך שחולק על הט"ז והמוג"א.

יש מענה מהרבי לאחד שרצה לד"ק כן מהלכה בהל' שבת¹⁸, שmbיא שם אדה"ז דברי הרמ"א ואינו מביא פירוש המוג"א שעל הרמ"א רצה הנ"ל להוכיח מכך שאדה"ז חולק על המוג"א,

והרבי שלל הדברים, וכתב²⁰:

וז"ל: "ה"ה דברי הרמ"א והרי כמה וכמה מקומות שאין אדה"ז מביא

עבור ברכה אחרונה. אבל דוחק קצת, שאינו שייך להמבואר שם לפנ"ז. אולם, תicken שכונתו לומר, שגם בין שurfן הוא, ולא כהדעות שא"צ רבעית בין שurf. וכן משמעו קצת מהצין שם להט"ז]. ובנטיב החיים להגא"ד לאוואוט אינו מעריך כלום ע"ז. אבל בספרו פסקי פרי מוגדים בהערות על שו"ע (המחבר) בס"ר ר"י, מצין להמוג"א שבס"י ק"צ שכותב שה"ה לשאר משקין.

ושוב מצאת בהל' ברכת הנהנין לד"י בן שושן הספרדי (נדפס בקובץ מורי השון תשד"מ) שימושו ג"כ שנקט שהספק רק בזון.

ועפ"ה הביאו לקמן בפנים - א"ש כמה מהגנ"ל.

(17) ולהעיר שgam מדברי הצע"צ (בחידושים על הש"ס עמוד יז, א. וראה בחידושים שבת רפ"ח. ולהעיר ממש"כ בהערות לקיצור פסקי הרא"ש ברכות פ"ז ס"ד) משמע שהספק הוא בכל המים ולא רק ביין.

(18) בס"ר ש"מ סע"ד.

(19) שם ס"ק ו' בשם הר"ש הלו'.

(20) קונטרס ישmach ישראל להר' בניין גבריאל הכהן שי' כהן, חברות כ"ה סיון תשמ"ז, הובא גם בס' נתיבים בשדה השליחות ח"ב עמי²²⁵.

חילוקי דינים שבט"ז ומג"א. וצע"ג הכללים והטעמים בזה. וע"י בקצוה"ש ס"י קמ"ד בבדה"ש⁽²⁾.

ובן ממענה הנ"ל, שמצוה שאדה"ז אינו מביא את דברי המג"א א"א להוכיח שאדה"ז חולק על המג"א, כי כיוון שאדה"ז מביא גופם דברי הרם"א, א"כ אותם הדברים שכותב המג"א לפרש בדברי הרם"א יש לפרש גם בדברי אדה"ז.

ואף שלכאורה יש לטעון ולומר שאילו היה אדה"ז סובר בדברי המג"א – היה ודאי מביא את דברי המג"א בפירוש, ע"ז כותב הרב"ז והר"ז כו"כ מקומות שאין אדה"ז מביא חילוקי DINIM שבט"ז ומג"א, וצע"ג הכללים והטעמים בזה.

זו יש לזכור לעניינו, למצוה שאדה"ז אינו מביא את דין של המג"א בשאר משקדים, א"א להוכיח שאדה"ז חולק על המג"א. א"כ חזרנו לעיקר השאלה, האם יש יסוד לדברי הגרא"ח הנה שכתוב שאדה"ז סובר בשאר משקדים אין צורך להיזהר ממשתית כזאת עד רביעית.

פרק ג. הנפק"ם בעניינו

א. בעניין השתי' פחות מרבייעת

ויש להעיר על החומר שמסתעף מושאלת זו למעשה – בב' עניינים:

עניין הא': הנה, שיעור הczית הוא פחות משליש רביעית (שיעור הרביעית

(2) כוונתו של הרב ה"ז לאזה שבבודה"ש שם מביא את דברי הר"ש הלוי (שהובאו במג"א) אף שאדה"ז לא הביאם. אך יש להעיר, שהקצוה"ש עצמו, בהערות שננדפסו בסוף ח"ז מספרו, משמע (קצת) שהזיר בו (במקצת עכ"פ) בוגע לעניין המזכיר שם, ע"ש (ע"פ דברי אדה"ז בס"י תנ"ח סע"ח). אך מובן שהוכחת הרב ה"ז מהזשה שבבודה"ש לתחילת כתוב כשיטת הר"ש הלוי שבמג"א, אף שאדה"ז לא הביא את דבריו. (קוני' ישמה ישראל שם).

הוא כמו ביצה ומהצתה²² עם קליפתה²³, ושיעור הצזית הוא כמו חצי ביצה²⁴ **בלא קליפתה**²⁵, ולפי שיטת הרמב"ם²⁶, הצזית הוא עוד פחות מזה²⁷ (כי לשיטת הרמב"ם הצזית הוא פחות²⁸ **מושליש ביצה**).

והנה מובן ופשוט, שבמציאות הדברים קשה להגביל האדם הרוצה לשתו טיפת משקה לרמות צמאנו, שייזהר בשתייתו שלא יעבור על השיעור של פחות מושליש ביצה. לפ"ז, באם נאמר שבכל המשקדים יש להיזהר משתית כזית עד רביעית, יוצא שכל עוד שלא ישתה שיעור שלם של רביעית כמעט שלא יוכל לשותות כלל.

ב. בעניין שתיית חמימים

עניין הב': בשיעור הזמן לצרף השתי' לשיעור של רביעית, יש מחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד: הרמב"ם סובר²⁹ שהשיעור הוא בכדי שתיתת רביעית (זאת אומרת, לשיטת הרמב"ם באם שווה האדם בשתיית רביעית יותר ממה ששווים סתם בני אדם בשתייתם, אין שתיתתו מצטרפת לרבעית); ודעת הרaab"ד³⁰ היא, שהשיעור הוא בכדי אכילת פרס [כמו 4-3 דקות].

(22) לשון אדה"ז בסדר ברכה"נ פ"ח שם, וז"ל: "אין שתיה פחותה מרבעית הלוג שהוא ביצה ומצתה בקליפתה".

(23) כנ"ל מסדר ברכה"ג.

(24) שו"ע אדה"ז ס"י תפ"ו.

(25) בדה"ש ס"י נ"ט ס"ק א', ושיעורי תורה להגרא"ח (ע' קצ ואילך) סימן ג' ס"ק י"ב.

(26) הל' עירובין פ"א ה"ט, הובא בשו"ע אדה"ז ס"י תפ"ו סעיף א'. במשנ"ב (ס"ר י"ש שע"צ ס"ק כ"ז) כותב שבנידון דין לא צריך להחמיר כשיטת הרמב"ם, כי היא חומרא על גבי חומרא. אבל לאורה יש מקום לדון בדבריו.

(27) ועי' בדה"ש ס"י נ"ט ס"ק א', שלשיטת הרמב"ם כוית הוא חלק רביעית. והינו לפי דברי המהרי"ל והנוב"י כי (מג"א ס"י ר"י ס"ק ב, בשם השל"ה מהמהרי"ל) שכותבים שהקליפה הוא כמו רביע ביצה. אבל עי' שיעורי תורה להגרא"ח נהא (ע' קצ ואילך, סימן ב' ס"ק ג) שכותב שישיעור קליפה הוא פחותה הרבה מזה.

(28) ועי' שפחות היינו חלק עשרי.

(29) הל' שביתת עשור פ"ב ה"ד והל' תרומות פ"א ה"ג.

(30) הל' תרומות שם.

והנה אדה"ז בשו"ע³¹ כותב שיש להחמיר כב' הדעות. אבל בסידור³² חזר בו אדה"ז ממי"ש בשו"ע, וכותב, שהעיקר להלכה הוא בדברי הרא"ד שהשיעור הוא בכספי אכילת פרס. עפ"ז כותב אדה"ז, שהשותה חמימים (תה או קפה), באם אינו שווה בשתיתו יותר מכדי אכילת פרס, צריך לברך אחריו" ברכה אחורונה (שיטת הרא"ד).

וז"ל אדה"ז: "יש לברך ברכה אחורונה על קאווי" וט"י"א חמין אף ששותהו מעט מעט, אם לא שהה יותר מכדי אכילת פרס".

השארית יהודת³³ כותב לבאר, שהוא שאותה"ז חזר בו ממי"ש בשו"ע, והוא משומש שקשה לומר שהשיעור הזמן לשתיית רביעית הוא בכספי שתיית הרביעית גופא. לכן צריך לומר, שהוא שהרמב"ם כותב שהשיעור הזמן הוא בכספי שתיית רביעית, הינו רק ביו"כ ששיעור השתיי' ביו"כ הוא מלא לוגמיו (שהוא פחות משיעור רביעית). אבל בשאר דברים שהשיעור בהם הוא רביעית, הרי גם לדעת הרמב"ם ששיעור הזמן לשתייתם הוא בכספי אכילת פרס.

עפ"פ דברים אלו כותב הגרא"ח נאה³⁴, שבין שיש דעה (הנ"ל של התוס') שסבירת שהשיעור לברכה אחורונה הוא כזית, חזרנו לעיקר דברי הרמב"ם ששיעור הזמן לשתיי' הוא בכספי שתיית רביעית. עפ"ז כותב הגרא"ח נאה, שתיית יין יש להחמיר לשנות שיעור כזית אחד מהיין בתוך הזמן של כדי שתיית רביעית, כדי לצאת – הן דעת התוס' שסבירות שהשיעור לברכה אחורונה הוא כזית, והן דעת הרמב"ם שסביר ששיעור הזמן לשתיית כזית הוא בכספי שתיית רביעית.

והנה הגרא"ח נאה כותב כך רק על יין, כי שיטתו של הגרא"ח נאה היא (כנ"ל) שרק בגין יש להחמיר ממשית כזית עד רביעית. אבל באמנם נאמר (כסברא שהעלינו לעיל) **שכל המשקים יש להיזהר ממשית כזית עד רביעית, יוצא שכל המשקים יש להחמיר לשנות לכל הפחות כזית אחד בתוך הזמן של כדי שתיית רביעית.**

(31) סי' תרי"ב סע"י טו.

(32) הל' ברכה"ג פ"ח ה"ו.

(33) בשו"ת או"ח סי' טו. ודבריו כבר כתוב ברבינו מנוח (הל' שביתה עשור שם).

(34) בדה"ש סי' נת סק"ט.

והנה באמת יש פוסקים³⁵ שכחטו למשה, שבשתית חמים כמו תה וקפה יש להשאיר כזית אחד בסוף הкус כדי לשנותו בתוך כדי שתית רביעתית. אך השאלה שלפנינו היא, האם יש מקום לחומרא זו גם לפי שיטת אדה"ז.

פרק ד.

עיוון בדברי אדה"ז במקומות אחרים וסבירות מחברי זמננו

והנה יש לעיין בדברי אדה"ז במקומות אחרים האם אפשר ללמוד מהם לפתרון שאלה הנ"ל, כדלהלן.

א. דברי אדה"ז בדיון שתית משקים לפני הסעודة

בhall' סעודה³⁶ מביא אדה"ז דעתה שסוברת שהשותה מים (או שאר משקим) בתוך הסעודה צריך לברך לפני שתיתו. אדה"ז כותב, שהרוצח להחמיר ולהחשוש לדעתה זו, שתה קצת מים לפני הסעודה ויכoon לפטור את המשקמים שבתוך הסעודה, ובזה יסתלק מן הספק (וכן נהג הארץ"ל). אך אדה"ז מוסיף, שתית ששתית זו (שלפניהם הסעודה) יזהר לשנות פחות משיעור רביעתית כדי שלא יצטרך לברך אחריו" ברכיה האחרונות.

והנה אם נחזק בסברא דלעיל, **שבכל** המשקמים יש להיזהר משתית עד רביעתית, יוקשה, מדווע כתוב אדה"ז שיזהר לשנות פחות משיעור **רביעתית**³⁷ ולא שיזהר לשנות פחות משיעור **כזית**.

(35) כ"כ בבדה"ש שם. ועי' משנ"ב סי' ר"י ס"ק א' ובס' ישוות חכמה (לבעל מסגרת השולחן) סי' נא סע' ה'.

(36) סי' קע"ד סע"ג. ובסידור (פ"ד ה"ז) לא חשש אדה"ז לדעתה זו.

(37) בכאוג"א (ס"ק י"ד) כתוב רביעתית, בספר תוס' שבת בהקדמתו (בהגנות וקצת ליקוטים,

הרי לאורה מכאן הוכחה, שאדה"ז סובר שבשאר משקימים אין צורך להיזהר מושתית כזאת עד רביעית, ולכן כתוב שיזהר לשותות פחות משיעור רביעית. אבל "ל שאין הדבר מוכרכה. כייל, כמו"ש האחוריונים³⁸, שבהלך זה יש ספק ספיקא להקל, ספק אחד, אולי המים שבתווך הסעודה צריכים ברכה לפניהם (שהוא איןנו צריך לברך אחרי המים שלפני הסעודה אפילו אם שותה שיעור שצורך עליו ברכה אחורונה), וספק שני, אולי ההלכה היא שפותחות משיעור רביעית אינה צריכה ברכה אחורונה, لكن מצד ב' ספיקות אלו אין מקום להיזהר ממשתי פחותה מרבעית. משא"כ בנידון שלנו שיש רק ספק אחד³⁹.

ב. דברי אדה"ז בדין יין פוטר שאר משקין

ויש להעיר, שבאמת מצינו הלשון "שיעור רביעית" בדברי אדה"ז גם ב"יין, בב' מקומות, אף שבין ודאי הוא שיש לחושש להסברא שהשיעור הוא פחות מרבעית.

מקום אחד הוא, בשותה יין וגם שאר משקימים, שהדין הוא שמברך מעין ג' על היין וпотור בכך את שאר המשקמים, וכותב אדה"ז, שם שתה מהין פחות משיעור רביעית, צריך לברך על שאר המשקמים ברכה בפ"ע בORA נפשות.

וז"ל אדה"ז⁴⁰: "היין פוטר בברכתו כל מיני משקין בין מברכה ראשונה ובין מברכה אחורונה, ואם שתה יין פחות משיעור רביעית, שאין צריך לברך לאחריו, ומשאר משקין שתה רביעית, ברכ לאחריהם בORA נפשות רבות".

הובאו דבריו במחצית השקל על המכג"א כותב שהמג"א לא דק בלשונו וצ"ל פחות משיעור כזאת. אבל לכואורהআ"פ לומר כן בדברי אדה"ז, כי הרי אדה"ז ראה דברי התוס' שבת ואעפ"כ כתוב רביעית כלשון המכג"א.

(38) ספר זכרון יוסף להגאון ר' הענין פאק הי"ד (ס"י קל"ז) ע"ש, שבמקום ספק ספיקא מותר לעשות ספק דרבנן לכתהילה.

(39) והרי המכג"א - מרא דהאי שמעתא - שהספק הוא בשאר משקין גם הוא נקט בלשון "פחות משיעור רביעית". ודוחק לשבש הספרים ולהגי' (כג"ל העירה 37). ועכ"ל כבפנים.

(40) סוף פ"א.

והנה המשנו"ב כותב⁴¹, שאפלו אם שתה מהיין פחות משיעור רביעית (כל ששתה משיעור צוית ולמעלה) אין לברך בורה נפשות. ויסודה של המשנו"ב בזה היא, כי הרי לפי שיטת התוס', בזה ששתה מהיין שיעור של צוית נתחייב לברך מעין ג', וא"כ לפי שיטתם, כבר פטור בזה את שאר המשקדים מחיוב הברכה שעלייהם, והרי אولي ההלכה כשיטת התוס', וספק ברכות להקל, لكن אין לברך בורה נפשות על שאר המשקדים.

אך אדה"ז אינו מחלק בכך וכותב שיעור רביעית⁴².

אבל על כרחך צריך לומר שם הוא מחלוקת טעם מצד, וכמו שכתבו האחרונים, שכן שמצד הספק הרי בפועל אינו יכול לברך על היין, لكن לא נפטרו שאר המשקדים מברכה אחרונה שעלייהם⁴³.

ומובן שעפ"ז מתחזקים הדברים שכתבנו לעיל בדיון שתית מים שלפני הסעודה, שהשיעור רביעית שם הוא ג' משום טעם מצד (וכמ"ש לעיל).

(41) שער הציון סי' ר"ח ס"ק ע.

(42) וכ"כ בדעת אדה"ז גם בברכות ישראל (לבעל תורה ישראל) פ"א ה"א. ועי"ש ביד אליוו אות שסט.

(43) וכן כמה אחרונים תמהו על המשנו"ב מטעם זה - ראה שו"ת אג"מ ח"א סע"ד. שבה"ל ח"ח סי' קסו סק"ב. עמק ברכה (פומרנץיק) ע' נה.

ואדרבה, גם להאומרים (ראה שו"ת אבני נזר סל"ח סק"ג) שבעיקר וטפל אין הטפל מחויב מלכתילה בברכה (ולא שברכת העיקר פוטרטו), בין שפטור שאר משקין - ודאי שהוא רק באופן שمبرך בפועל על היין. ובאמת כן מוכח גם בדברי אדה"ז בשו"ע סי' ערבע"ג.

ג. דברי אדה"ז בדיון קידוש במקום סעודת

מקום השני הוא⁴⁴, בדיון קידוש במקום סעודת. המחבר מביא שם⁴⁵ בשם הגאוןם, שאפשר לצאת מקום סעודת ע"י שתיתת כוס יין בשיעור "שחייב עליו ברכה אחרת".

הט"ז מקשאה⁴⁶, לפ"ז מודיען צרייך מקום סעודה כלל, הרי בין של הקידוש גופא יש שיעור מקום סעודה כדי לברך עליו ברכה אחרת (דברי הט"ז והפוסקים שלහן הם ע"פ השיטה שלא הצריכו שישתו עוד יין (לבד מהקידוש) עבור מקום סעודה).

המג"א מתרץ⁴⁷ שאינו כן, כי שיעור מקום סעודה הוא רביעית, וכדברי הגאוןם שאמרו שצרייך לשתיות יין כשיעור "שחייב עליו ברכה אחרת" – שהוא רביעית, ולקידוש די במלא לוגמיו שהוא פחות מרבעית (רק רוב רביעית).

כדברי המג"א כותב גם אדה"ז⁴⁸, וז"ל: שצרייך לשתיות "כשיעור שחיבים עליו ברכה אחרת דהינו רביעית".

והקשו האחرونים⁴⁹, הרי לשיטת התוס' השיעור לברכה אחרת הוא כזית,

(44) ולכארה יש להזכיר גם מקום אחר, דהיינו לא בכל האוכלן מצטרפים זה עם לכזית (างן כחזי זית משבעת המינים וכחזי זית מדבר שברכתו בורא נפשות), וכן כל המשקין מצטרפים לרבעית. אבל אוכלן ומشكין אין מצטרפן זה עם זה (סדר ברכת הנהנין פ"ח ה"ז). והטעם להזה - לדלא שוו בשיעורייהו" (ראה עד"ז שבת עו, א. ובכ"מו).

ולכארה, הרי לדעה אחת יש ספק שמא שיעור משקין הוא גם בכזית. והמענה פשוט ע"פ הנ"ל, שכן שבפועל אין מברך פחות מרבעית, אין בכלל להצטרכ.

[ודרך אגב: יש שכתב דוגמא למשקין מצטרפין לבנ"ר – חצי רביעית יין וחצי רביעית שכר. ולא דק, דבכה"ג ה"ז ספק על הגוף, שכבר שתה כזית, וא"י לברך בנ"ר. ורק"ל. וראה משנ"ב סי' ר' בשעה "צ סק"ד".]

(45) סי' רע"ג סעיף ה'.

(46) ס"ק ד'.

(47) ס"ק ח'.

(48) סי' רס"ט סעיף ג'.

(49) ראה בחמוד משה ולבושי שרד על אתר. ועוד.

וא"כ (לפי התוס') חזרת הקושיא מדוע צריך מקום סעודה, הרי בקידוש גופא (שהוא מלא לוגמיו) יש שיעור מקום סעודה.

וכתבו האחרונים לתרץ⁵⁰, שזה שכתבו הגאנונים שיעור "שחייב עליו ברכה אחרונה" הוא לא סיבה (שמצד חיוב ברכה אחרונה הרי זה בגדר "מקום סעודה") כי אם רק סימן בעלמא (ונקטו כך לפי שיטתם שסוברים (שלא כתוס') שהשיעור לברכה אחרונה היא רבעית), אך כוונתם באמת לשיעור רבעית. ולכן גם להתוס' שיעור יין למקום סעודה היא רבעית. ע"כ. היוצא מכל זה, שאין לנו הכרע בדברי אדה"ז בכל הניל לא לכאן ולא לכאן בשיעור שתיה של שאר משקין לברכה אחרונה.

ד. סברת מוחברי זמניינו

והנה יש כמה מכוחברי זמניינו⁵¹ שכתבו חולק בין יין לשאר משקים, שיין יש לו גדר של **אוכל** (כדברי הגמרא⁵² שאומרת שיין סعيد, או ע"פ נוסח ברכה האחורונה "על הגוף ועל פרי הגוף" שימושו שמברך על הפרי שהוא אוכל) והרי שיעור אכילה הוא בכזית, ולכן בין יין יש לחושש לברכה אחרונה בשיעור כזית.

והנה אף שדברים אלו מתקבלים על הלב, הרי א"א להתאים כלל לדברי הפסיקים⁵³ שלא הזכירו כלל חילוק כזה בין יין לשאר משקים.

לכן נראה לומר בזה דרך אחרת ממוצעת, מצד אחד בדרך נאמנה לכל דברי הפסיקים שלא חילקו כלל בין יין לשאר משקים בשיעור השתי, אךAuf⁵⁴ כ**למעשה היה** מקום להחמיר רק ביין, כדלהלן.

(50) כ"כ בלבד" ש.

(51) וראה עד"ז באורה נאמן סי' קצ סק"ו ובהגותות מבן המחבר. אבל לא כתוב כן למעשה כלל, כ"א בדרך קושיא, עי"ש.

(52) ע"פ ברכות לה, ב.

(53) אגר, הגמ"י, מרדכי בשם מהר"ם, ארחות חיים, ומט"מ ועוד - כנ"ל בהערה 10. ובלשון השל"ה שהועתק לעיל בהערה 16: "אין סברא לחלק בעניין זה בין יין לשאר משקין".

פרק ה.

שיטת אדה"ז בשאר משקדים

ונ"ל בזה בהקדמת החילוק שבין ברכה ראשונה לברכה אחרונה בעניין החומרות שיש בברכות (בבא להלן, לשלים העניין, יש לעיין בהשלמה שבסוף הקונטראס ובהערות שם בארכיות).

ובהקדמה: אדה"ז כותב בשו"ע⁵⁴, שכשיש שאלת ספק בברכה, אסור להחמיר ולברך, משום חשש של הזכרת שם שמיים לבטלה, אולם יכול "להחמיר על עצמו שלא לאכול".

והנה הפסיקים כתבו בכ"מ, שאין עושים ספק דרבנן **לכתחילה** (דהיינו, זה שאומרים ספק דרבנן **לקולא** הינו רק במצב של בדיעד, כשהיינו נקלעים במצב של ספק, אבל אסור להיכנס **לכתחילה** למצב של ספק כדי להקל בו אפילו באיסור דרבנן). ומובן שכן הוא גם בענייני ברכות שאין לעשות בהם ספק דרבנן **לכתחילה**.

ברם, בזה יש חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה.

כי הנה בברכה ראשונה מצאנו בחז"ל שאמרו "כל הנהנה מעוזה" בלא ברכה כאילו נהנה **מקדשי שמים**, דהיינו שבאוכל בלא ברכה ראשונה יש איסור של הנהנה **מקדשי שמים** על אכילתתו. א"ב, כשיש ספק בחזוב ברכה ראשונה, יש מקום לאסור את האכילה משום הכנסתה לבית הספק של איסור.

[עפ"ז יובנו דברי אדה"ז "שרשי להחמיר על עצמו שלא לאכול", כי באמותה יש מקום שייחמיר על עצמו שלא לאכול, לפי שאין עושים ספק דרבנן **לכתחילה**.]

עפ"ז מובן בעניין ספק בברכה ראשונה, שכן מקום שאפשר לצאת מהספק

בקל ולא ימנע עי"ז מأكلיה, יש להחמיר שלא לאכול - בדרך חומרא זההironot .
- כדי להנצל מחשש ספק ברכה.

והנה, כל זה בברכה ראשונה, אבל בברכה אחרונה לא מצאנו בחז"ל שהאוכל
בלא ברכה אחרונה הוא כאילו "נהנה מקדשי שמיים". א"כ יוצא, כשאוכל
בלא ברכה אחרונה אין איסוד על אכילתתו כלל (כי אם רק חיוב ברכה),

א"כ Kashish שאלת ספק בברכה אחרונה אין מקום כלל להחמיר ולאסור
לכתהילה את האכילה משום הספק שיצא מכך א"כ בברכה אחרונה, כי
אין כאן לכתהילה כניסה לבית הספק של איסור.

[כי עשוית ספק דרבנן היינו כטעונה היפר מתקנת החכמים. אבל בחיוב
הברכות הרוי החכמים תקנו לברך (אלא שבספק ברכה א"א להחמיר ולברך
משום הזכרות שם שמיים לבטלה) אבל הם לא אסרו על האדם את האכילה,
א"כ אין להחמיר על האדם שלא יאכל מוחמת הספק שיש בחיוב הברכה].

ע"פ דברים אלו "ל, בנידון שלנו, שהשאלה והספק הוא בחיוב ברכה אחרונה,
ועוד זאת, שקשה לחייב את האדם שהיה זהייר משתיתית כזית (כי אז יצא
שלא יוכל לשחות לעולם אם לא ישיטה שיעור ורבעית שלם, כמו"ש לעיל),
אין מקום להחמיר על האדם שיחשוש לדעת התוס' ושהלא ישטה משיעור
כזית עד רבעית, כי הרי ספק דרבנן הוא – בעצם מעיקר הדין – **לקולא**.

עפ"ז מובן היטב מה שלכן לא הזכיר אדה"ז חומרא זו בשאר משקדים.

פרק נ. שיטת אדה"ז ב'ין

ברם כל זה הוא בשאר משקימים, משא"כ ב'ין.

כי הנה בברכה אחרונה שלל יין יש דעתות שסבירות⁵⁵ שחיובה היא מהתורה, והיינו כי דעתות אלו סוברות שהברכה של מעין ג' על שבעת המינים היא מהתורה, וכן הרי הוא בכלל ז' המינים.

לפ"ז י"ל⁵⁶, שיש להחמיר בספק ברכה אחרונה על היין יותר מאשר ספיקות בברכות.

ואף שהמודובר בנידון שלנו הוא שהאדם שתה פחות משיעור רביעית, ואין בזה שיעור שביעה (כך שלכאורה לכל הדעות חיזב הברכה אחרונה הוא מדרבן), מכל מקום יש להחמיר בספק ברכה זו גם בפחות משיעור שביעה.

[ויל' הטעם:

א. לפי שבשבעת המינים לא שייך כלל גדר שביעה⁵⁷, שדין שביעה לא נאמר

(55) טור ס"ו ר"ט וביב' שם בשם הרא"ש והרש"ב". ועוד. וראה שו"ע אדה"ז סי' קסח בקו"א סק"א. חידושי הצמח צדק שבဟURA הבהא.

(56) כן כותב בעולת תmid סי' ר"ז ס"ק ג'. אך הוא כותב כך על הטור שסובר שהברכה של מעין ג' שלש על ז' מינים הוא מהתורה, אבל בדברי המחבר שסובר (בסי' רט סע' ג') שברכה של מעין ג' הוא רק מדרבן, כותב העולת תmid, שציריך לומר, שהוא שכתב המחבר יין – כוונתו היא גם על כל המשקדים (כמ"ש המג"א).

והנה שיטת אדה"ז היא כדעת המחבר (קו"א שבהערה הקודמת) שהברכה של מעין ג' היא מדרי בן. אך אף"כ י"ל, שימוש חסיבות הברכה של מעין שלוש שיש דעתות שסבירות שהיא מהתורה רה, יש להחמיר בה גם לדין שאנו סוברים שהיא מדרבנן, כדלהלן בפנים.

ולהעיר, שהצמח צדק בחידושים (טו, ד) מביא כמה הוכחות דוקא לשיטה זו שברכה מעין ג' על ז' מינים היא מהתורה.

(57) והטעם לפ' שאין אוכלמים אותם לשבעה. ורק בתמורי מצינו דזיני. [אבל, גם ב'ין מצינו

כ"א אם על אכילת פת, ולן גם בפחות משיעור שביעה נכוון לספק DAORIYTA. ב. וגם יש לומר באופן אחר⁵⁵, שכן שלברכה זו יש עיקר מן התורה, שבמוקם ששבע חיב מן התורה, لكن החמירו בספק ברכת מעין שלש, גם באופן שהוא פחות משיעור שביעה, משום חמורת הברכה שיש דעות שסוברות **שבשיעור שביעה חיובה מההתורה**.

ומצאננו כך בדברי הפסקים בכ"מ⁵⁶ שהחמירו בדייני ספק חיוב ברכה בمعنى שלש (ואפילו בפחות משיעור שביעה), כדלהלן:

א) באוכל מז' המינים ושכח אם בירך אחריהם מעין ג', כותב הט"ז⁵⁷, שיש להחמיר לאכול מז' המינים עוד כדי לברך מעין ג', כיוון שיש דעות שסוברות שחיזוב ברכה אחרונה (מעין ג') על ז' המינים הוא מההתורה. והרי פשוט

דסעד]. וכ"מ קצת בל' החינוך מצוה ת"ל. ואולי י"ל שכ"מ מפידיש"י ברכות לט, א ד"ה בצר. (ובראשונים ראה רשב"א ברכות מד, א) מצינו שלשיות ר"ג שմברך עליהם ג' ברכות [מה"ת], דמייר גם באינו אוכלים לשבעה. ויל"ע אם מד"ג נשמע לדרבנן, בוגנע לברכת מעין ג' DAORIYTA. וראה קרן אורה ברכות לה, א. אבל ראה רשב"א ברכות לח, א ד"ה כיוון).

ונסתפק בהזהו"א סלייד סק"א. [תלוי אם הילפota הוא מקרא דואכלת ושבעת או באו"א]. ועיי"ע בס' ממשיער שלום סק"ד (ועוד שם ספ"א) בביואר סברוא זו. ושם ר"ל שם במין דגן ברכות מעין ג' הוא גם بلا שבע מושא"כ שלש ברכות. וד"ז תמורה מאד.

(58) לפי דעת האחרונים (הובא במשנ"ב סוסי"ר רט. וצ"ע למ"י כוונתו, שבפוסקים שלפנ"ז לא הובא כלשונו) שגם מינים (ולא רק בפתח) שי"ר גדר שביעה. וכן מוכחה מחידושי הצע"נ' לbehura 56. וראה נשמה"א כללן סק"ב. ועיי"ע מיכתם לדוד ס"ג. העמק שאללה לשאלות נג סק"ז.

ולהעיר גם מל' ברכה מעין ג': לאכול מפרי' ולשבוע מטובה (ולהעיר שי"ג (ראה טור סי' רח ובנו"כ שם): ונאכל מפרי' ונשבע מטובה ונברך. ומושמע לנ"ל)

ובאמת, כ"כ התווע' בעצם ביום עט, א ד"ה ולא.

ובפי' שביעה בפירות - ראה פמ"ג סי' רב בא"א סקכ"ו. סי' רח במ"ז סק"א פי' שביעה בפירות. (59) כמו"כ מצינו בשו"ע אדה"ז (סי' קפג סע"י ג' מחלוקת הפסקים אם צרי לברך מעין שלש בישיבה. ואדה"ז הביא שיטת הרמב"ם להחמיר לברך בישיבה, כיוון שהיא מעין ג' של תורה. אכן, א"ז שי"ר לנו, שם הכוונה, כלל דתكون רבנן כעין DAORIYTA תקנו.

שבדברי הט"ז מדובר גם כשאכל פחות משיעור שביעה⁶¹, ואעפ"כ סובר הט"ז שיש להחמיר מצד הדעות שסוברות שחיזוב הברכה בשיעור שביעה הוא מהתורה.

ב) הרמ"א כותב⁶², שהמנכnis משקה לפיו ושכח לברך עליהם תחילת, יבלע המשקה ולאחר כך יברך עליהם. המכג"א⁶³ כותב, שאינו כדאי לעשות כן, אלא עדיף שיפלוט המשקה מפי כדי שלא יצטרך לברך כלל, כי אם יברך אחרי בליעתו יצטרך לברך ב' ברכות, ברכה ראשונה (ע"ז ששכח לברך תחילת) וגם ברכה אחרתנה, ואין הדבר ברור אם מותר לברך ב' ברכות סמוכות זו לזו. לכן יפלוט המשקה מפי כדי לסליק עצמו מחייב ברכות למגרי.

אר כל זה הוא בשאר משקדים, אבל בין, אם הכניסין לפיו ושכח לברך לפניהם, כותב המכג"א⁶⁴, שיברך ב' ברכות (ברכה ראשונה וגם ברכה אחרתנה) סמוכות זו לזו. ואף שלא ברור הוא אם מברכים ב' ברכות סמוכות זו לזו, בין יש להחמיר מצד הדעות שסוברות שברכה אחרתנה על יין הוא מהתורה.

והנה מובן ופשוט שהמדובר במג"א הוא (גם, ובעיקר) כשהבעל מהיין פחות משיעור שביעה, ואעפ"כ כותב שיש לברך ב' ברכות סמוכות זו לזו ממשום חומרת הברכה אחרתנה שעל יין בשיעור שביעה.

ג) כתוב בשו"ע⁶⁵ שאין אנו בקיים בשיעור זמן העיכול של אכילה מועטת, لكن אדם שאכל אכילה מועטת ולא בירך בראמה⁶⁶ מיד אחרי אכילתו, שוב לא יברך, כי יכול להיות שבשהה קטנה זו כבר התעכל המזון במעיו ונסתלק ממנו החיזוב של בראמה⁶⁷ (והרי לא אכל בשיעור שביעה כדי שיתחיב בבראה⁶⁸ מהתורה, וא"כ ספק ברכות להקל ולא יברך בראמה⁶⁹). וכותב אדה"ז⁷⁰, שהרוצה להחמיר על עצמו ולצאת מדי ספק, יאכל עוד קצת כדי

(61) אכן במשנ"ב שם סק"י כתוב דקאי באכל כדי שביעה דוקא. אבל סתימת לשון הט"ז בדברי קαι.

(62) ס"י קע"ב.

(63) שם ס"ק ג', ועיי"ש במחצזה"ש.

(64) וראה מזה בארכוה בהלכה יומית אות תרייט. ושם"נ.

(65) ראה שו"ע אדה"ז ס"י קפ"ד סע' ג.

(66) שם.

לברך ברהמ"ז בודאי, רק שעיל אכילה זו והשנייה לא יברך ברכבה ראשונה, כי יכול להיות שאכלתו הקודמת לא התעכלה ואז תהיה ברכתו לבטלה.

הרי למדים בדברי אדה"ז, שאפילו כשהיא אכל שיעור שביעתא, אף"כ משום חומרת הברכה של ברהמ"ז שחיובה מהתורה **בשיעור שביעתא**, יש להחמיר לאכול, אף שע"ז הרי הוא נכנס לספק ושאלת של אכילה ללא ברכה ראשונה, בכך שיכל לברך ברהמ"ז.⁶⁷

עוד זאת: בקצתה⁶⁸ כתוב, שדין זה של אדה"ז נכון הוא גם בז' המינים, שאם אכל אכילה מועטה מז' המינים ושאה אחורי אכילתו, יש לו להחמיר ולאכול מז' המינים עוה"פ (בלא ברכה ראשונה) כדי שיוכל לברך מעין ג' (והינו מטעם הנו"ל כי יש דעות שסבירותה שהברכה מעין ג' של ז' המינים היא מהתורה). הרי דברי הקצתה⁶⁹ שם כנידון שלנו מושג, שיש להחמיר בברכה של מעין ג' **בפחות משיעור שביעתא** מלחמת הדעות שסבירותה שחיווב הברכה **בשיעור שביעתא** הוא מהתורה.

(ה) לשון התוס'⁷⁰ – הוא, שבשתי" יש להחמיר לברך ברכה אחרונה אף אם שתה פחות ממלוא לוגמיין⁷¹. ובಗליון הש"ס מקשה ע"ז, איך שיקאן עניין של להחמיר, הרי ספק ברכות להקל. ולפי הנ"ל, שבתוס' מיריב בברכת היין, ולדעת התוס' 'ברכה שמעין ג' של ז' מינים היא מהתורה, لكن יש להחמיר בה דספיקה דאוריתא לחומרא, וכמו בספק ברכת המזון. ואפילו בפחות משיעור שביעתא, משום שבשיעור שביעתא חיובה מהתורה.

67) וכן שהמדובר בפת, שלו"ע חיוב ברכה דאוריתא שיר בו רק במקרה שיעור שביעתא, בהכרח לומר בכפניהם, שמחמירים גם בפחות משיעור שביעתא, לפי שיש לו עיקרה מן התורה.

68) בדוגמה של פנ"ז, אם לא נזחוק שהכוונה לשיעור שביעתא דיקא (ראה הערא 61), ניתן לפреш הטעם כנ"ל, שבז' מינים אין גדר שביעתא, ובכל אופן הוא מה"ת, לשיטת זו.

69) ס' סק"ב.

70) ברכות מט, ב, ד"ה רבבי מאיר.

71) דהיינו, כל שהשתתיה היא משיעור צית ולמעלה. כך י"ל בכוונת התוס', כנ"ל מהתוס' והרא"ש. ועיי"ל בא"א. ואכ"מ.

פרק ז.

יישוב דברי אדה"ז וمسקנה להלכה

א. אדה"ז נוטן מקום לב' פירושים בדבריו

ע"פ כל הדברים האלו יש לבאר את שיטת אדה"ז בעניין הזהירות בשתייה
משיעור כזית עד רביעית.

כ"י הנה מצד אחד העתיק אדה"ז דברי המחבר שיש להיזהר בשתיית יין ולא
הביא את דברי המג"א שה"ה בכל המשקים, אבל מאידך הרי אדה"ז גם לא
שלל (בפירוש) את דברי המג"א.

ויל' שבזה שאדה"ז לא שלל את דברי המג"א להדייא, נתן אדה"ז מקום
שיפרשו בדבריו בדברי המג"א, והיינו כמו"ש המג"א לפרש בדברי המחבר,
שין לאו דוקא אלא הוא הדין בכל המשקים.

והוא, כי בעצם שיעור השתי' אין סברא כלל לחלק בין יין לשאר משקים
(וכפי שנתבאר לעיל), ולכן כשם שיש להחמיר בין כך יש להחמיר בכל
המשקים. וכן שיש לפרש כך בדברי המחבר (שלאון "יין" לאו דוקא), כך
מכmesh נתן לפרש כן גם בדברי אדה"ז [וכמענה של הרבי, שהובא בתחילת
דברינו].

ולכן לא שלל אדה"ז דברי המג"א להדייא, בכדי שלא לשלול הנהגת החומרא
היווצאת מדברי המג"א.

אבל, לאידך גיסא, לא הביא אדה"ז דברי המג"א בפירוש, כי למעשה אין
לחייב את כלם **שיחמירו** בדברי המג"א דוקא, כי קשה להטיל על כלם
שיגבילו עצם בשתיית מים, لكن כתוב אדה"ז בפירוש רק יין, כי רק בין יש
להחמיר על כלם שלא ישתו מכזית עד רביעית כיוון שלכמה דעתות יש כאן
ספק בעניין של דאוריתא (כנ"ל).

היווצה מזה הוא: שאדה"ז נתן מקום לב' פירושים בדבריו⁷¹: הפירוש העיקרי – הוא **כ פשוטו**, ש רק בין יש להחמיר (כי א"א לחיב את כלם שיחמירו בכל המשקדים); והפירוש **שלא פשוטו** – למי שלמד את דברי המג"א – הוא, ש גם בשאר משקדים יש להחמיר.

ב. שיטתו של אדה"ז היא גם שיטתו של המחבר ומהג"א

והנה פשוט שאדה"ז לא כתב דברים אלו מעצמו, אלא הוא נמשך בזה אחריו דברי המחבר שכחוב שביין יש להחמיר, וסביר אדה"ז שדברי המחבר הם בדיק, וסביר **שלמעשה יש להחמיר רק בין**.

ויל שכך הוא באמות גם דעת המג"א.

כי הנה המג"א כתב את דבריו – שה"ה בכל המשקדים – (בסי' ק"צ⁷²) בדיני שתית' יין, ולא במקומה של הלכה זו – (בסי' ר"י) בדיני **שאר המשקדים**.

וניל, שהמג"א כתב דברים אלו רק כדי **לפרש** דברי המחבר, שהספק של המחבר הוא **בכל המשקדים** ושלכו – מצד עצמו עניין הספק – יש מקום להחמיר **בכל המשקדים**, אבל **למעשה** גם המג"א סביר שאין לחיב את כלם שיחמירו בכל המשקדים, ולכן במקומה של הלכה זו בדיני **שאר המשקדים** לא **הזכיר המג"א חומרא זו כלל**.

וככל הדברים והאמות האלה, ראה בקיצור ס' מקור חיים להחותות יאיר, שכותב שהספק הוא בכל המשקדים, ורק **שלמעשה יש להחמיר בין ושמן**.⁷³

סיכום: היווצה מכל הנ"ל הוא, שאף שרובם ככלם של הפסיקים כתבו

71) ועד"ז מציינו בפ"מ בשו"ע אדה"ז, בדבר שנחלקו בו הפסיקים, שסתם הדברים באופן דמאי השתמע לתרוי אנפי. ואכ"מ כתעת.

72) אבל לhirur מפסק פרי מגדים (הובא לעיל הערכה 16) שמצוין בס' ר' למוש"כ בסי' קז.

והנה, המג"א בס' ק"צ שם כותב גם על שתית' יין שرف. אך עי"ש שלhalbca הוא לא מקבל הדברים, ואכ"כ ייל שכתבו רק אגב מ"ש שם על שיעור ברכה אחרונה על שאר משקדים.

73) ואף שאין לנו פירוש המקורי של דברי החותות יאיר לדעת את טעמו ונימוקו בזה, ולא כתוב כי"א בקיצור כבפניהם, מסתבירים הדברים בטעם דמיילתא שהוא מטעם הנ"ל.

בפתרונות שאין שום חילוק כלל בין יין לשאר משקמים, הרי אדה"ז נמשך בזה אחרי דברי המחבר והמג"א, שהם הורו **למעשה להחמיר רק ביין**.

מסקנא למעשה: **ביין יש להיזהר שלא לשנות משיעור כזית עד רביעית, אבל בשאר משקמים אין צורך להיזהר** (וכדברי הגרא"ח נאה), והרוצה להחמיר גם בשאר משקמים, **יחמיר רק לעצמו**.

ג. בדרכן הצחחות.

ויש להוסיף בדרכן הצחחות:

במשנה דאבות (פ"ו ד') אומר התנא: "כך היא דרך של תורה פת במלח תאכל ומים **במסורת תשתה**", ופירשו המפרשים (עי' רע"ב ואחרונים) שהנתנא נקט 'מסורת', כי היא מודה קתנה (הינו או א' מל"ז בלוג - ב' פט, או אחד מל"ג בלוג (גירסת הרמב"ם פ"ח מהל' גנבה)).

ולכאורה איןנו מובן, הרי יש מדות קטנות יותר, כמו קורטוב (שהוא א' מוס"ד בלוג - ב' שם), וא"כ מודוע נקט "מסורת" דוקא.

ויל', כי אמרו בגם' (ברכות מ, א) שבأكلיה צריך להיות "מקפה אכילתנו במים" (לשנות הרובה מים עד שיצוף המים במעיו על האוכל. רשות שם⁷⁴), ולפ"ז **באמת יש לשנות יותר מקורטוב**.

והטעם שנקט דוקא מסורתה, דנהה מידת הלמעלה ממושורת היא עוכלא, שהיא שמנית הלוג, שהוא עכ"פ יותר מכזית, אבל פחות מרביתם (עי' מפרשים לב"ב שם), וא"כ בשתיית עוכלא ננסים לשאלת ספק ברכה אחרתנה.

לכן נקט התנא **מסורת דוקא.**

אך הינו דוקא עכ"פ "דרך של תורה", הינו אצל תלמידי חכמים, כי סתם בני אדם אינם צריכים להחמיר שלא לשנות משיעור כזית עד רביעית.

---

(74) ראה מזה בהלכה יומיית אות תקיב. ושם.

השלמה

ספק ברכות להקל והחילוק שבין ברכה ראשונה לברכה אחרונה

השלמה לעניין שמובואר לעיל פ"ה בחילוק שבין ברכה ראשונה לברכה אחרונה

בעניין ספק ברכות, הרי מצינו בכמה מקומות כל מיני חומרות בדיין ברכות, ונשאלת השאלה - האם מחמת הספק יש להחמיר לחוש לכל השיטות, ומהו הכלל בזה? ובהשכפה ראשונה, מצינו בזה כמה סתיירות, מתי חוששים לדעה שנדחתת מהלכה⁷⁵, בדיין ברכות⁷⁶.

� עוד צריךビיאור, שהרי קיימת לנו להלכה שספק ברכות להקל, ואיזה מקום יש להחמיר בספק ברכות?

ולאחרי העיון, מוכח בדבר זה שיש לחלק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה.

ובהקדם, שידועה הקושיה במאדי דק'ימה לנו שספק ברכות להקל, הרי כל ספק דרבנן לקולא⁷⁷, ומה נתחדש לנו בדיין ספק ברכות דוקא.

והביאור בפשטות⁷⁸, שבכל ספק דרבנן הרי יכול להחמיר, ואדרבה, מצאו

75) משא"כ בדעת היחיד ממש - ראה שו"ע אדה"ז ס"י תליה בקו"א סק"א. וראה שו"ת ב"א ח"ב סי"ב סק"ג.

76) שקו"ט בזה בכ"מ. וראה זאת הברכה בירור הלכה ס"י ל. שבחי הילולים (לו) ס"י רגס"ב (עי' שלח וואילן). ועוד.

77) ראה לשון אדה"ז בס"י קס"ז סע"י י"ב: ברכת המוציא מדברי סופרים וספק דברי סופרים להקל

78) ראה ב"ז או"ח ס"י סז בשם רבינו מנוח. ועוד.

בדברי הפסיקים⁷⁹ שלכתה חיללה מחייב להחמיר כי אין עושים ספק דרבנן **לכתה חיללה**,

אבל בספק ברכות הר' אסור להחמיר, כי הרי "א להחמיר ולברך"⁸⁰ משום חשש של הזורת שם שמים לבטלה⁸¹, וזה פירוש "ספק ברכות להקל"⁸².

ומכל מקום, אף שאין מקום להחמיר ולברך, מ"מ עדין יש מקום לסבירא להחמיר שלא לאכול, שלא להיכנס לבית הספק. ואכן מצינו בשולחן ערוך אדה"ז⁸³ במי שמסופק אם בירך המוציא שספק דרבנן להקל ואין חזר וمبرך. ואסור לו לברך שלא להיכנס לספק ברכה לבטלה. ולאידך, מובה שם: ש"דשי להחמיר על עצמו שלא לאכול". ולכאותה, איזה חומרא יש בזזה?

והביאור, שכיוון שאסור ליהנות بلا ברכה, והיינו שאין זה רק דין של חיוב

(79) כוג"א סי' י' ס"ק יא, שו"ע אדה"ז שם סע' ט"ג. ובכ"ט.

(80) שו"ע אדה"ז סי' קס"ז שם.

(81) עי' שו"ע אדה"ז סי' רט"ו סע' ג, חידושי הצ"ץ (עו, ג), ושוו"ת הצ"ץ או"ח סי' ג'. ועוד. וראה אגרת התשובה פ"א ובביבורים לשם.

(82) וע"ב להדעתו שבספק ברכה"ג לא אמרין סב"ל (ווק בברכת המצאות) מחמת חשש אייסור ראה בהערות (86, 84), ולדייחו אין לחוש ממשום הוצאה ש"ש לבטלה, כיון שהוחוייב בברכה מהמת איסור הנהה (וא"כ איז' לבטלה, שהוחוייב בכך - ראה בגהש"ס שבဟURA (84), מהו החידוש דסב"ל שבברכת המצאות, על כל ספק דרבנן).

ודוחק לומר דהא גופא קמ"ל, שברכות הן מד"ס.

ועכ"ל לשיטתם דהיינו והך.

ועו"יל, דקמ"ל שבברכת המצאות אינם בגדר "מותיר" (שהרי כ"מ לכאו' מדין ערום לא יתרום, כיון שא"י לברך, וכלשון התוספთא ברכות פ"ד ה"א: עד שייתרו לו את כל המצאות - ראה לך טוב כלל). ואילו, ולכאני, כ"מ קצת מהרמב"ם ברכות פ"א ה"ג. ויש לדחות - ראה להלן הע' 91 שי"ל להיפר), ושרוק בברכה"ג יש גדר איסור הנהה.

כן צ"ב לדעתם, שהרי גם באיסורים אוכרים ספק דרבנן לקולא, ומודיע מחייב בברכה.

אלא שי"א שבברכה"ג ה"ז בגדר דשליל"מ, שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר ע"י ברכה.

ועו"יל, שכיוון שאפשר بكل להסתלק מהספק חייב לברך (ראא פמ"ג שבဟURA [87].

(83) סי' קס"ז שם.

ברכה כ"א חשש איסור⁸⁴, יש מקום להחמיר⁸⁵ שלא להיכנס לבית הספק שלא לעבור על חשש איסור⁸⁶, דלא ליתני ולא לברוך, ובכלל ספק דרבנן שאין עושין לכתתילה⁸⁷.

והיינו שבמוקם שכבר בירך אסור לו להחמיר ולברך עוד הפעם מושום חשש ברכה לבטלה, אבל כשהוא עומד לפני הברכה, אכן יכול להחמיר בדיון ספק ברכה ע"י שלא יאכל.

וכן גם בעומד לאחרי הברכה, אבל יש לברכה על מה לחול, כיוון שכבר אכל Katz, גם זה יש מקום להחמיר בספק אישור, שלא להמשיך לאכול בכך שלא להנות ללא ברכה.

[אלא, שבפועל כיוון שהכריעו חז"ל שספק ברכות להקל אין חיוב להחמיר גם בדיון אישור להנות, כיוון שאיסור הנאה הוא תוצאה מחיוב הברכה⁸⁸.

ועוד, וגם זה עיקר, שההגיון פשוט והמציאות מחייב, שאין להחמיר על אדם שיחשש בכל השאלות והספקות והחילוקי דעות שבפוסקים, ושיצא

(84) בנסיבות ה"ז אישור ממש. וכן מובן ממהרש"א פסחים קב, א - והבא בגליון הש"ס לרע"ק"א ברכות ב, א [אלא שלעתו לא אמרין סב"ל בברכה"נ מה"ט]. אבל ראה שו"ת אבני נזר או"ח סי' ג. וראה משנה ברורה סי' סב בבה"ל ד"ה שלא יהא. ועי"ש שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ח.

(85) ראה במשנ"ב שם בס"י קסז סקמ"ט. ועד"ז בסדר ברכות הנחנין פי"א ה"ח וה"ט: להנצל מספק ברכה. ועי"ש במשנ"ב סרט"ז סקל"ב. וראה משנ"ב סי' רג סק"ג. סי' ר"י סק"ט ובכ"מ. וראה יתרה מזו בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' מ סק"א.

(86) ראה קושיית הריטב"א שבת כג, ב ד"ה אמר אבי. הל' ברכות להריטב"א פ"ב ה"כ. מאידך ברכות לה, א ד"ה וכל. ארחות חיים הל' סעודה סי"ט. וראה פני יהושע ברכות ב, א על תוד"ה לא לatoi. ועי"ש שו"ת דבר משה ח"ג או"ח סוסי"ד.

(87) ראה פמ"ג סי' זז במ"ז סק"א שמצד ספק דרבנן ראוי להחמיר, אבל hicca אפשר לברור מי ברורין, והכא נמי אפשר بكل לבך [וגם יש חזקה נגד הספק, חזקה שלא בירך, עיי"ש], ומ"מ מצד דין ספק ברכות להקל איננו מברך ממש omdat חזקה לא תשא. וראה גם ציונים לתורה כלל זה מה שביואר ע"פ דעת המהירוש"א שבספק ברכות הנחנין יש להחמיר ולברך מחותם חשש אישור].

(88) ראה פני יהושע ברכות לה, א ד"ה אלא סברא: כיון שאינו רשאי לברך ברכה שאינה צריכה ממש הם הכל מילא אזלה לה הך סברא [שאיסור להנות]. וראה גם חוק יעקב סי' תע"ד. מנחת שלמה שהבעירה 8.4. אבל ראה בבה"ל שבහוויה הנ"ל.

ובכ"מ כתבו לחזור, אם חיוב ברכה⁸⁹ הוא מצווה או מתייר, ובאו"א - דתרונויהם איתנהו בה, והח קירה היא מהו הסיבה והמסובב. (ולהעיר שככמה שיותות קודש נת' בגדר ברכה להतיר האכילה מקדשי טמים, ושי"י הברכה נעשה כעבדו של כהן שモותר בקדושים).

את דעתו כולם⁸⁹, כי הרי רבנו מאד השאלות והספקות והחילוקי' דעתו בפסקים, ומעט שא"א לצתת את דעת כולם.

ודברים אלו נכוונים גם - ובעיקר - בעניין ברכות, שגם בהן רבנו השאלות והחילוקי' דעתות⁹⁰, וא"א לצתת את דעת כולם, שהרי אז כמעט שלא יוכל לאכול לעולם⁹¹.]

---

89) ולהעיר מדברי התבו"ש סי' א' ס"ק ג' שהיכא דאייכא טרחה חשוב כדי עבד, ומוכן שלחומר בכל השאלות והספקות ה"ז טירחה גדולה מאוד, וא"כ הוא כמו מצב של בדי עבד.

90) ולודגמא: שיטת הר"י (בתוד"ה בצר שם) שלבורה נפשות לא צריך שייעור (ועי' בcpf הח"ם שכותב שישה מתחדים שנহגו מושום כך שלא לאוכל ולשתות פחות משיעור ברכה אחורונה); שיטות הראשונים (כלבו בשם ר' אחא משבחא, הובא בבב"י ריש סי' ר"ד) שברכה ראשונה צריכה להיות, ועוד.

(ודרך אגב: להעיר שבתוס' ברכות מט, ב מי' שבשתי" א"צ שייעור כלל. ומ' קצת שא"ז שייר' להדין דבנ"ר א"צ שייעור, כ"א מטעם שתי'. ויל' הב" שקרה דואכלת בשיעור כזית נאמר רק לגבי אכילה. ובשתי" ל"מ בתורה).

91) ועפ"ז מובן מה שבברכת הריח דוקא מצינו כמה חומרות "להנצל מספק ברכה" (ראה לעיל הערא 85), כיוון שבזה איננו נמנע מאכילה.

לאידך, לה"ע מצינו לתורה כלל זו עפ"ד הצל"ח ברכות מג, ב שבברכת הריח אין דין איסור הנהה, שקול מראה וריח אי"ב ממשום מעילה. והז' רק חייב ברכה מחמת מצוה, ולא בגין מתיר. אבל ברובם ברכות פ"ט ה"א ובוטשו"ע סי' רטו מפורש שאם בברכת הריח יש איסור הנהה בלבד ברכה. ובלשון אדה"ז (סדר ברכה"נ רפ"א) מודגשת יותר: לפי שאסור ליהנות וכו' (ולא: כשם שאסור ליהנות וכו' וכיו"ב).

ואויל', שלדעתי אדה"ז יסוד חייב ברכה בברכת הריח הוא רק מחמת איסור הנהה (משא"כ בשאר ברכה"נ שהאיסור מסתעף מחייב - ראה לעיל הערא 88), וכמו שמצינו שאין חייב ברכה אחר ברכת הריח, שעל הנהה מועatta כזו א"פ לחיב ברכה (פירש"ז נדה נדה נב, א"ד ריחני). ט"ז ומג"א שם סק"א).

ויל', שבברכ"א שיסוד חייבו (אינו גדר איסור הנהה - ראה להלן הערא 92 - כ"א) גופו המזוהה להודות על הנהתו, ל"ש לחיב בברכת הריח, שא"ב גדר הנהה מספקה בכך לחיב בהודאה. אבל בברכה ראשונה שא"צ שייעור, אסור ליהנות גם הנהה מועatta ללא ברכה.

[בברכה"ג בכלל, מחמת גופו חייב הברכה מצ"ע, אלכוהה רבנן שהיא בגדר איסור, אף" בהנהה מועatta].

ומדויק בלשון הרמב"ם ברכות פ"א ב' ועד"ז בסדר ברכה"נ רפ"א - מוד"ס לברך על כל מנאכל תחילה ואח"כ יהנה [ונוד, שאח"כ כה"ג מדוכה ברכה"ג לברכת המזות, ומשמעותו שאינו בגדר מותיר כ"א חייב]. ואח"כ מוסיף בעניין בפ"ע - וכל הנהנה ללא ברכה מעל.

ועפ"ז מובן התיווך בעניין זה, שבכל מקום שיש ספק או דעה בראשונים, ואפשר לצאת מהספק, ובמקום שאפשר بكل ולא ימנע עי"ז מאכילה, יש להחמיר - בדרך חומרא זהירות - להנצל מחשש ספק ברכה.

והנה, כל זה בברכה ראשונה, אבל בברכה אחרונה לא מצאנו בחז"ל שיאמרו שהאוכל بلا ברכה אחרונה הוא כאילו "נהנה מקדשי שמיים", ואדרבה - מוכח בכמה מקומות שאין איסור הנאה بلا ברכה אחרונה⁹², וכן נקבע רוב⁹³ הפסיקם,

(ויל שעד"ז הוא בתוספתא ברכות פ"ד ה"א ובירושלמי ברכות פ"ו: לא יטועם אדם כלום עד שיברך שנא' לה' הארץ ומולאה, והוא חיוב ברכה מחמת מצות שבחוודאה, ורק באופן של טעם מה, ואח"כ מוסיף: כל הנאה (אפ"י הנאה לחוד) וכמו מעלה);

משא"כ בברכת הריח שנקט רק דין איסור הנאה

92) כך מובן ופשט מכמה מקומות שעל האוכל بلا ברכה אחרונה לא אמרו חז"ל שהוא כאילו נהנה מקדשי שמיים. עי' לשון אדה"ז בראש סדר ברכות הנאנין, ועוד"ז כותב שם פ"ח ה"י (משא"כ בראפ"ח).

ומפורש הוא בתוספות ישנים שבת כג, א, עי"ש. וראה פמ"ג סי' קצא בא"א סק"א. סי' ריב במא"ז סק"ז.

וכ"מ בראיטב"א ברכות רפ"ז. הל' ברכות לריטב"א פ"א. וכ"מ בל' הטור סי' ר"י ובב"י שם ד"ה אבל ברכה אחרונה.

ולהעיר מלקו"ש חול"ד ע' 108.

וכך יש לhocich גם בדברי המગ"א בס"ר סי' ק"ה [וגם חומרא זו השמיית אדה"ז!], וזה"ל: "אם שתה כוות ואין לו רבייעית לא ישתה עד כביצה ממשום ד"א דעל כביצה מביך ברכה אחרונה". ואם נאמר שגם על ברכה אחרונה חל איסור הנאה מעווה⁹⁴, הרי כל טיפה שכוסיפה לשתוות הוא עבר על איסור הנאה מעווה⁹⁵ بلا ברכה אחרונה, וא"כ למה כתוב המג"א שלא יוסיף לשתוות עד שייעור כביצה דוקא. הרי מוכח שהמג"א סובר שעיל ברכה אחרונה לא חל איסור הנאה מעווה⁹⁶.

ובעניין החלוקת בין בר"ב, ייש להעיר גם מגליון הש"ס הנ"ל (בחערה 84), ובתקדים, לדינה, לשון התוס' ברכות מט, ב, ד"ה רבבי מאיר – בשם הר"י – והוא, שבשתת' יש להחמיר לברך ברכה אחרונה אף אם שתה פחות ממלוא לגומו (הובא ונתבאר לכאן בפנים). ובגליון הש"ס שם מק' עי"ז, איך ש"יר כאן ענן של להחמיר, הרי ספק ברכות להקל. ולכאו' תמורה, שהרי הוא עצמו הביא סברא (בגליון הש"ס לעיל - הנ"ל) שברכת הנאנין לש"ס ספק ברכות להקל. ובברכה לחקל שברכה אחרונה שאנו, כיון שאין כאן איסור להנאות. וכ"כ כמה אחרונים (ראה ציונים לתורה כלל ז' ד"ה ודע).

ועי' קצח"ש סי' ס' סק"כ.

93) אכן, בכ"מ ברכות פ"א ה"א ממשמע דאייסור הנאה קאי גם ברכה אחרונה. [ועפ"ז מובן מה שהקשה הכס"מ בהחילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה - שם פ"ג הי"ב]. וכ"כ בב"י או"ח סי'

א"כ, כשהאינו מברך ברכה אחרונה מלכתהילה אין איסור על אכילתו, כי אם חיוב ברכה, א"כ כשייש שאלה וספק בברכה אחרונה אין מקום כלל להחמיר לאסור את האכילה משום עשיית ספק דרבנן לכתהילה, כי אין כאן כניסה לבית הספק של איסור כלל.

ע"פ דברים אלו י"ל, בדין שתיית שאר מושקים מכויה עד רביעית, שהשאלה והספק הוא בחיוב ברכה אחרונה, ועוד זאת, שקשה לחיב את האדם שי"ה זהיר משתיתת כזיות (כי אז יצא שלא יוכל לשותות לעולם אם לא ששתה שיעור רביעית שלהם), אין מקום להחמיר על האדם שיחשש לדעת התוס' ושלא ישתה משיעור כזיות עד רביעית, כי הרי ספק דרבנן הוא בעצם מעיקר הדין **לקולא**⁹⁴. ולכן לא הזכיר אדה"ז חומרא זו בשאר מושקים (כמ"ש לעיל בביור שבפנים הקונטרס).

תפו ד"ה סדר. וכ"מ בט"ז סי' ריב סק"ז.

וראה רשב"א ברכות רפ"ז ד"ה סברא היא שגם ברכה אחרונה היא מסברא.

ולכאו מוכח כן מסוטה י', א שאע"ה הקRIA להקב"ה בפי כל עובר ושב, ע"י שגורם להם לברך אחרונה, והוא מסברא, "וכי ממשי אלכטם משל אלקינו עולם אלכטם".

ויל' בתרת': שבלא בירך בתחילת לכ"ע סברא היא שיברך אח"כ.

ועו"י ל' סברא זו הו"ע אחת, ול"ש להסביר דעתו לבא ברכה, וזה כייל' נהנה מקדשי' שמיים ואילו מעיל, כ"א סברא שיש ליתן שבח והודאה על אכילתו. [ונפק] מבהק"ט (ראה צל"ח ברכותלה, וא.ורה בארכותשו) תבנין ציבח"א אס"ז. ואכ"מ, באסב"נ נח'יבם ברכחה"ע, כ"פ' פלאחרוי, כמשמעותה גם' שם, מוחמת סבראהן"ל. ויל'כנ"ל, שסבירו זואינה גדר איסור, כ"אמגדת דרכך ארץ] ועפ"ז א"ש שברשב"א גופא (לה, ב) מפורש הchipok בין ב"ר שא"צ שיעור מוחמת סברא דעתו ליהנות, משא"כ בבר"א. ואת"ל שגם בבר"א יש איסור ליהנות, מודיע אינו מחייב בבר"א בפחות מכך. ועכzz'ל, סברא זו הו"ע אחר. וק"ל. (אבל להעיר מפרש"י ברכות לה, ד"ה אלא: סברא היא דכין דנהנה צריך להודות למי שבראמ. וממשע שgam דין איסור ליהנות הוא מה"ט. וראה לעיל העירה 91). וראה גם מאיר ב"ק צד, א.

(94) אין להקשوت ממ"ש בסדר ברכה"נ (פ"ח ח"ט) ש"నכון להיזהר שלא לאכול בריה (כגון ענב או קטנית) פחותה מכויה", כי "יש מסתפקים לזכור שכל דבר שהוא כבר"תו .. אפשר שմברך אחריה ברכה אחרונה", כי בבריה פחותה מכויה יש הרבה דעות של הראשונים שמחמירים בה, ואינו ספק השקל, כמו"ש בביי (סי' רדי ד"ה ומ"ש רבנו ובירושלמי ממשמע) "כיוון דכל הנך רבוותא מסתפקים בדבר יש להיזהר שלא לאכול בריה לבדה אם אין בה כויה".

ועוד י"ל: בחומרא זו שלא לאכול בריה פחותה מכויה לא מגבלים האדם באכילתו, כי הרי בידי להוציא חלק קטן מכל קטנית شيئاכל, משא"כ בנדו"ד, ע"י החומרא שלא לשותות מכויה עד רביעית **תימנע** ממנו השתייה באם לא ישתה שיעור שלם של רביעית.

Notes

[1] The shiur of a kezayis is generally used to measure solids and not liquids. However, in this case (according to this opinion), the shiur of a kezayis is used to measure liquids as well.

It should be pointed out that the shiur of a kezayis is less than a revi'is (as discussed further).

[2] As to why the Alter Rebbe doesn't mention the explanations of the commentators, the Rebbe writes that further investigation is needed to identify the rationales and principles that lie behind the Alter Rebbe's methodology.

[3] It should be noted that the Magen Avraham actually concurs with the opinion of the Alter Rebbe (as will be explained further).

[4] The discussion here is referring a halachic doubt recognized by the Poskim. The doubt of an individual who does not know the halacha is not considered a safek derabanan, and the rule of safek derabanan lekula does not apply in such a case.

one hand (that one should refrain from drinking such an amount of wine), while allowing for the interpretation of the Magen Avraham on the other hand (that one should refrain from drinking such an amount of any beverage).

An Alternative Approach to the Magen Avraham

It is self-evident that the Alter Rebbe did not innovate this approach; rather, he understood this to be the opinion of the Mechaber (who did not mention that the stringency applies to other beverages).

We can further conclude that the Magen Avraham agrees to this as well.

Interestingly, the Magen Avraham presents his ruling (that one should be stringent with all beverages) in the siman that discusses the laws of drinking wine (§190) and not in the siman that discusses the laws of drinking other beverages (§210). If the Magen Avraham holds that this law applies to all beverages (and not exclusively to wine), he should have mentioned this ruling in the second siman, which appears to be a more appropriate location. Why doesn't he mention it there?

This can lead us to conclude that the Magen Avraham is merely explaining the opinion cited by the Mechaber. In other words, the Magen Avraham is stating that according to the opinion cited by the Mechaber, one should act stringently with other beverages as well. However, he himself is of the opinion that this stringency applies exclusively to wine and does not need to be extended to other beverages. This is why he omitted it in Siman 210 and included it only in Siman 190, the siman that discusses the laws that apply to wine.

It thus follows that the Alter Rebbe's approach is actually in complete concurrence with the opinions of the Mechaber and the Magen Avraham.

It thus follows that even when there is a doubt if one is obligated to recite a brachah acharonah (in which case the ruling of halacha which prohibits reciting a blessing when in doubt, would prohibit reciting the brachah acharonah) there is no reason to refrain from partaking of the food. The principle that one may not proactively enter a doubtful situation only applies if the act under question may be prohibited; in this case, however, there is no prohibition involved in eating the food (even if ultimately no brachah acharonah will be recited). Once he has already finished eating, the rule of *safek derabanan lekula* will apply and he will be exempt from reciting a brachah acharonah.

To summarize: even though one must avoid eating a food when there is a doubt in the brachah rishonah, we can say that there is no reason to refrain from eating it if there will be a doubt in the brachah acharonah.^[4]

In our case, therefore, there is no reason to rule stringently that one should avoid drinking from a *kezayis* to a *revi'is* of other beverages. Although doing so will create a doubt regarding the brachah acharonah, this does not require one to refrain from partaking of such an amount of the beverage.

Additionally, it is difficult to obligate the public to refrain from drinking a small amount of any beverage (unless he will be drinking a *revi'is*), as stated above.

Because of these reasons, the Alter Rebbe rules that one does not need to act stringently by beverages other than wine.

However, as explained above, an individual who studies the Magen Avraham will see that there is no difference between wine and other beverages regarding the amount one must drink to be obligated to recite a brachah acharonah. Accordingly, there is sufficient halachic basis for such an individual to act stringently and refrain from drinking from a *kezayis* to a *revi'is* of other beverages as well. For this reason, the Alter Rebbe cites the ruling of the Mechaber on the

This principle can be applied also to a case where a person desires to eat an item of food and there is a safek whether or not a brachah should be made. Although reciting a brachah is only midrabanan, by eating the item without a brachah he will be proactively entering a safek-derabanan scenario, and he must therefore refrain from eating the item.

This is the reason the Magen Avraham and other Poskim rule that one should avoid drinking from a kezayis to a revi'is of other beverages. By drinking such an amount, he is proactively entering a safek-derabanan scenario, so it must be avoided.

Does Failing to Recite a Brachah Acharonah Have a Retroactive Effect?

However, we can say that the Alter Rebbe differs in this point from the Magen Avraham^[3] and the other Poskim. This is because it can be argued that the principle laid out by the Poskim does not necessarily apply to our case, where the doubt involves the recital of a brachah acharonah and not a brachah rishonah.

Chazal tell us that deriving pleasure from this world without reciting a brachah is tantamount to deriving pleasure from a consecrated object, which is prohibited. Consuming food without reciting a brachah beforehand is thus a forbidden act. As such, one may not consume a piece of food without a brachah when the obligation to recite the brachah is under doubt, because one may not proactively enter a doubtful scenario where an act may be forbidden, even if the issue under question is only a safek derabanan.

However, refraining to recite a brachah acharonah does not transform the eating that preceded it into a forbidden act. (The above statement of Chazal placing a prohibition on food eaten without a brachah refers to the brachah recited beforehand, not to the one recited afterward.) Accordingly, while one is obligated to recite a brachah acharonah after eating, refraining to do so does not cause the act of eating to become forbidden retroactively.

is no need to avoid drinking from a kezayis to a revi'is of other beverages (to rule out the interpretation of the Magen Avraham). The reason for this is because when it comes to the amount one must drink to be obligated to recite a brachah acharonah, there is no halachic difference between wine and other beverages. Accordingly, there is room to include wine and other beverages in the same category and extend this stringency to other beverages as well.

As such, the Alter Rebbe did not exclude the option of interpreting his words in the same way the Magen Avraham interpreted the words of the Mechaber. With this the Alter Rebbe implies (albeit indirectly) that if someone is aware of the Magen Avraham's interpretation, there is halachic basis for him to choose to act stringently and avoid drinking from a kezayis to a revi'is of other beverages as well.

Proactively Entering a Doubtful Situation

In order to better explain the Alter Rebbe's opinion, let us take a deeper look at the opinion of the Magen Avraham.

Why, indeed, do the Magen Avraham and other Poskim rule that one should avoid drinking from a kezayis to a revi'is of other beverages? After all, the obligation to recite a brachah acharonah on other beverages is only midrabanan. Drinking such an amount merely consists of a safek derabanan, and the rule is that safek derabanan lekula (when one encounters a safek derabanan one may act leniently)!

The answer to this question is simple:

The Poskim rule that the principle of safek derabanan lekula only applies once a person is already in a situation where a doubt exists. However, one may not proactively enter a doubtful situation with the intent of acting leniently, even if the issue under question is only a safek derabanan.

Dual Meaning

Although this rationale explains why one should act more stringently by wine than by other beverages, a difficulty still remains.

According to this explanation, the Alter Rebbe argues with the Magen Avraham: while the Magen Avraham rules that the stringency of avoiding to drink from a *kezayis* to a *revi'is* applies to all beverages equally, the Alter Rebbe holds that it only applies to wine. If so, why doesn't the Alter Rebbe rule out the interpretation of the Magen Avraham explicitly? Seemingly, he should have clearly added that this stringency does not apply to other beverages?

The following explanation can be offered:

The Alter Rebbe deliberately worded the halacha in a manner that can be interpreted in two different ways. On the one hand, the halacha can be interpreted literally, that the stringency only applies to wine. However, it can also be explained non-literally, that it applies to all beverages equally.

To explain:

As stated above, the Alter Rebbe gives primary halachic precedence to the opinion that one is only obligated to recite a brachah acharonah upon drinking a *revi'is*. Accordingly, when it comes to other beverages, where the obligation to recite a brachah acharonah is midrabanan, there is insufficient halachic basis to obligate the public to act stringently and avoid drinking less than a *revi'is* (i.e. from a *kezayis* to a *revi'is*).

Therefore, the Alter Rebbe writes that one should avoid drinking from a *kezayis* to a *revi'is* of wine, because only by wine, where the obligation to recite a brachah acharonah (according to some opinions) is *min hatorah*, is there sufficient halachic basis to obligate the public to act stringently and avoid drinking less than a *revi'is*.

On the other hand, the Alter Rebbe does not state clearly that there

A Logical Differentiation

The following rationale may clarify why wine is distinct from other beverages.

According to certain opinions, although the obligation to recite a brachah acharonah is generally midrabanan, the obligation to recite a brachah acharonah on the shivah minim (the seven species that the land of Israel was graced with) is min hatorah. Since wine is among the shivah minim, these opinions will hold that the obligation to recite a brachah acharonah on wine is min hatorah.

It thus follows that according to these opinions, one should avoid a situation where the obligation to recite a brachah acharonah on wine will be in doubt, because such a case should be viewed as a safek min hatorah (a doubt pertaining to a biblical law).

Accordingly, one should avoid drinking wine from a kezayis to a revi'is, because according to these opinions this would constitute a safek min hatorah.

However, all Poskim agree that the obligation to recite a brachah acharonah on other beverages is midrabanan. Therefore, by other beverages there is no need to avoid a situation where the obligation to recite a brachah acharonah is in doubt, and one can drink from a kezayis to a revi'is without a problem.

(We should point out that the halachic decision does not follow these opinions, and the obligation to recite a brachah acharonah on wine is midrabanan. But nonetheless, since there are opinions who state that it is min hatorah, one should avoid a situation where the obligation to recite the brachah acharonah is in doubt, even though we don't follow these opinions.)

Indeed, we find precedents to this approach. In several other areas, the Poskim rule stringently with the brachah acharonah of the shivah minim because of the opinions that it is min hatorah.)

by R. Chaim Na'eh), and one only needs to avoid drinking wine from a *kezayis* to a *revi'is*, and not other beverages.

This leads us to the question: Which approach is preferable for us to take, that we avoid drinking any beverage from a *kezayis* to a *revi'is* or only avoid it when drinking wine?

A Practical Shaalah (doubt/question)

Reaching a conclusive halachic decision on the matter will make a difference in a number of practical cases. Among them:

1. The shiur of a *kezayis* is rather small. If the halacha is that one should avoid drinking any beverage from a *kezayis* to a *revi'is*, in effect this would mean that one must refrain from taking even a mere sip of any beverage unless he plans on drinking a *revi'is*. This is quite a significant stringency!
2. Additionally, this stringency would affect drinking hot beverages such as tea and coffee (see the Hebrew text in the main body of the booklet for an elaboration of this issue).

Textual Proofs

A careful scrutiny of the Alter Rebbe's statements in other places seems to lead to the conclusion that according to the Alter Rebbe, the stringency to avoid drinking from a *kezayis* to a *revi'is* is limited to wine and does not apply to other beverages, unlike the majority of Poskim who do not differentiate between them.

However, this conclusion must be further substantiated for it to satisfy halachic standards. Since logic dictates that there is no difference between wine and other beverages (as the Magen Avraham notes), in order to reach an authoritative halachic conclusion about the Alter Rebbe's opinion on the matter, a logical explanation must be presented why wine is different from other beverages.

Hanehenin, he quotes the ruling of the Mechaber that one should avoid drinking wine from a kezayis to a revi'is, and he doesn't mention that this stringency applies to other beverages as well!

The Alter Rebbe

There are certain places where the Alter Rebbe quotes rulings of the Mechaber or Rema without mentioning the way they are explained by their commentators (such as the Taz and the Magen Avraham). One might assume that the Alter Rebbe disagrees with their explanations, and that is why he omits them. However, the Rebbe writes in a maaneh that this is not necessarily the case. After all, the Alter Rebbe is quoting the actual words of the Mechaber or Rema, and his words can be interpreted in the same way these commentators interpreted the words of the Mechaber or Rema.^[2]

This approach can be applied to our case as well. When the Alter Rebbe cites the ruling of the Mechaber that one should avoid drinking wine from a kezayis to a revi'is, we can say that his words be interpreted in the same way the Mechaber's words were interpreted by the Magen Avraham and he intends to include all types of beverages in this stringency.

However, R. Chaim Naeh understands the Alter Rebbe differently. He rules that according to the Alter Rebbe this stringency only applies to wine, and one need not avoid drinking from a kezayis to a revi'is of other beverages.

Therefore, there are two ways to understand the Alter Rebbe's statement:

1. His words can be explained in the same way the Magen Avraham explained those of the Mechaber (as can be implied from the Rebbe's maaneh), and one should avoid drinking any beverage from a kezayis to a revi'is.
2. His words should be taken at face value (as they are understood

THE SHIUR FOR BRACHAH ACHARONAH ON LIQUIDS

The Alter Rebbe's Opinion

Synopsis in English
of the dissertation presented herein this booklet

The Ruling of the Mechaber

There is a machlokes haRishonim regarding how much of a beverage one must drink to be obligated to recite a brachah acharonah. According to one opinion, the obligation only applies if one drinks a revi'is, while others say that it applies as soon as one drinks a kezayis (i.e., the volume of liquid equal to the size of an olive^[1]).

The Shulchan Aruch rules that one should lechatchilah (preferably/initially) avoid drinking between a kezayis and a revi'is, to avoid the question of whether or not he is obligated to recite a berachah acharonah. (In other words, one should drink either less than a kezayis or more than a revi'is.)

Interestingly, the Mechaber addresses this stringency with regard to wine, that one should not drink wine from a kezayis to a revi'is, and he doesn't mention the law of other beverages. However, the Magen Avraham explains that the Mechaber intends to include all types of beverages in this stringency, as there is no reason for this stringency to apply to wine more than anything else. The majority of Poskim concur with the Magen Avraham's approach, stating that one should not drink any type of beverage from a kezayis to a revi'is.

The Alter Rebbe seems to be an exception. In his Seder Birchas

the Torah of our Rabbeim, can certainly empower us to address our issues and fulfill the mission of bringing about the geulah when we will once again merit to hear the teachings of Torah directly from the Rebbe.

It is our hope and prayer that this booklet will help reveal some of the incredible clarity that lies in the Torah of our Rabbeim, and thereby provide a source of Torah thought and inspiration to all Anash of our Shechunah, and unite us in a concerted effort ke'ish echod ubelev echod to bring about the complete and full geulah immediately!

*Igud Avreichim
Shnas Hakhel
Yemei Tashlumin LeChag HaShovuoth*

---

[1] Sefer Hasichos 5751 p. 597.

[2] See Vayikra Rabbah 13:3.

[3] See Hadran for tractates Brochos and Mo'ed Koton, 5752.

נְדָפֵס בַתְרוּמָתוֹ הַנְדִיבָה שֶׁל
אִישׁ וְתִיקָּוָה סִידָר יִקְרָר וְנוּעָלָה
חֲבָר וְעַד הַקָּהָל שֶׁל שְׁכּוֹנָתָנוּ,
הַרְהָ"תּ הַרְבָּא פִישָׁל אַלְיָזָר הַכֹּהֵן וּמִשְׁפָחוֹתָו
שִׁיחָיו בְּרָאָנְשָׁטִיִּין

INTRODUCTION

This booklet is the fifth in a series, which is being published with the purpose of clarifying various halachic issues as presented by R. Yosef Yeshaya Braun, Mora D'osra and Member of the Crown Heights Beth Din, kahn tsivoh Hashem es habrocho.

This booklet edifies the Alter Rebbe's opinion regarding the amount one must drink to be obligated to recite a brachah acharonah. The topic was first presented by Rav Braun at the Kinnus Torah of Shavuos, 5773, and then discussed and further researched by him, and finally prepared for print by Rabbi N. S.

In keeping with the Rebbe's directive^[1] on the importance of being mechadesh (innovating) in Torah, particularly in our days when preparing for the coming of Moshiach, a time when we are promised that, "A new Torah will emerge from Me,"^[2] and also in recognition of the great importance attributed to chiddushei halochos^[3], this booklet is being presented for the purpose of raising awareness and greater appreciation for the beauty and inspiring depth that lays behind the intricacies of Halacha, especially in the halochos taught by our Rabbeim.

Today, when we do not physically hear the endless stream of Torah thought and innovation flowing forth directly from the Rebbe himself, it is imperative upon us to tap into the enormous wealth of Torah knowledge which our Rabbeim have provided for us, and to unveil the unlimited beauty and wisdom that lies within — which we ourselves may have overlooked and perhaps not fully appreciated — and thereby derive new and greater insight in how to rise above the challenges of golus that we face today and bring the geuloh. The inspiration and guidance that has been provided for us in

**THE SHIUR FOR
BRACHAH ACHARONAH
ON LIQUIDS:**

The Alter Rebbe's Opinion

By R. Yosef Yeshaya Braun, *Mora D'osra* and Member of the
Crown Heights Beth Din, *kahn tsivoh Hashem es habrocho*